

Projekt inoviranja turističke ponude - Interpretacijski centar Starohrvatski Solin

Matković, Mirna

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management / Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:191:592891>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Sveučilišni diplomski studij

MIRNA MATKOVIĆ

**Projekt inoviranja turističke ponude - Interpretacijski centar
Starohrvatski Solin**

**Innovating project of the tourist offer – Interpretation centre
Starohrvatski Solin**

Diplomski rad

Opatija, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Sveučilišni diplomski studij
Menadžment u hotelijerstvu

**Projekt inoviranja turističke ponude - Interpretacijski centar
Starohrvatski Solin**

**Innovating project of the tourist offer – Interpretation centre
Starohrvatski Solin**

Diplomski rad

Kolegij: **Poslovne inovacije i trendovi u
hotelijerstvu**

Student: **Mirna MATKOVIĆ**

Mentor: **Doc. dr. Sc. Vanja VITEZIĆ**

Matični broj: **ds3797/22**

Opatija, rujan 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI UNIVERSITY OF RIJEKA
FAKULTET ZA MENADŽMENT U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU
FACULTY OF TOURISM AND HOSPITALITY MANAGEMENT
OPATIJA, HRVATSKA CROATIA

IZJAVA O AUTORSTVU RADA I O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG DIPLOMSKOG RADA

Mirna Matković

(ime i prezime studenta)

ds3797/22

(matični broj studenta)

Projekt inoviranja turističke ponude - Interpretacijski centar Starohrvatski Solin

(naslov rada)

Izjavljujem da sam ovaj rad samostalno izradila/o, te da su svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, Internet stranice, zakoni i sl. u radu jasno označeni kao takvi, te navedeni u popisu literature.

Izjavljujem da kao student–autor diplomskog rada, dozvoljavam Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci.

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa diplomskim radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog mog diplomskog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije CC BY Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>.

U Opatiji, 15. rujna 2024.

M. Matković

Potpis studenta

Sažetak

Inoviranje znači stvaranje ili razvijanje novih ili učinkovitijih proizvoda, procesa, usluga i tehnologija, kao i njihovo asimiliranje i korištenje. U svijetu brze globalizacije, ključno je pratiti trendove i uvoditi novitete jer se u protivnom zaostaje za konkurencijom. Inovacije su ključan instrument dvadeset i prvog stoljeća u poboljšanju gospodarskog rasta, društvenog razvoja i poslovne konkurentnosti. Inoviranje postaje sve zastupljenije, a organizacije i destinacije koje se na to odlučuju moraju stvoriti vlastite inovacijske strategije i sustave. Inoviranje turističke ponude donosi nove usluge i procese. Turistička središta koja su spremna inovirati postojeću ponudu odaju dojam rada i spremnosti na izazove svim potencijalnim korisnicima te ponude. Grad Solin ima veliki potencijal i vrijedne resurse. Uvođenje interpretacijskog centra kao novog proizvoda u turističku ponudu grada Solina, doprinijelo bi poboljšanju postojeće turističke ponude, edukaciju i uključivanje lokalnog stanovništva, a iznad svega inovaciju koja u Solinu nije postojala ni u jednom obliku. Glavni cilj rada bio je analizirati trenutačno stanje turističke ponude te predložiti idejni projekt inoviranja ponude kroz izgradnju interpretacijskog centra u Solinu.

Ključne riječi: inovacija; grad Solin; turistička ponuda; interpretacijski centar

Sadržaj

Uvod	1
1. Inovacije	3
1.1. DEFINICIJA INOVACIJE	3
1.2. VRSTE INOVACIJA	5
1.3. INOVACIJSKI PROCES	7
1.3.1 <i>Strateški pristup</i>	8
1.4. INOVACIJE U JAVNOM SEKTORU	9
2. Grad Solin	12
2.1. OSNOVNA OBILJEŽJA	12
2.2. SMJEŠTAJ I POLOŽAJ GRADA SOLINA	12
2.3. PROMETNA POVEZANOST	13
2.4. POVIJESNI PREGLED	14
2.5. STAROHRVATSKI SOLIN	16
2.5.1. <i>Šuplja crkva</i>	17
2.5.2 <i>Rižinice</i>	19
2.5.3. <i>Gospin Otok</i>	21
2.5.4. <i>Crkva sv. Marije u Gradini i crkva sv. Vida na Klisu</i>	23
3. Turistička ponuda grada Solina	25
3.1. ANALIZA SADAŠNJEG STANJA	26
3.1.1 <i>Turistička infrastruktua</i>	27
3.1.2. <i>Kulturne manifestacije</i>	28
3.1.3. <i>Analiza turističke potražnje</i>	29
4. Interpretacijski centar	33
4.1. PRIMJERI DOBRE PRAKSE U HRVATSKOJ I U SVIJETU	34
5. Interpretacijski centar: Starohrvatski Solin	41
5.1 ANALIZA PROBLEMA ISTRAŽIVANJA	41
5.1.1. <i>Potreba za interpretacijskim centrom</i>	43
5.1.2. <i>Ciljevi, aktivnosti i suradnici</i>	48
5.2. OPIS INTERPRETACIJSKOG CENTRA	49
5.2.1. <i>Sadržaj interpretacijskog centra</i>	50
5.3.2. <i>Financiranje interpretacijskog centra</i>	54
Zaključak	56
Bibliografija	58
Popis ilustracija	60

Uvod

Grad Solin je primjer grada koji obiluje bogatu kulturno - povijesnom baštinom koja nije dovoljno turistički validirana. S obzirom na svoju značajnu kulturno-povijesnu baštinu, može se reći da je Solin jedan od najbogatijih malih gradova u Dalmaciji u pogledu razvoja kulturnog turizma. Unatoč tome, turistička ponuda grada Solina godinama ne pruža novi sadržaj već stagnira. Nositeljima turističke ponude izuzetno je važno pratiti trendove koji se događaju u svijetu i ono što formira te trendove. Tu u sliku ulaze inovacije kao ključni instrument 21. stoljeća za stvaranje novog i boljeg, a na korist i dobrobit šire zajednice. Kvaliteta turističke ponude uvelike određuje tko će posjetiti destinaciju te kakav profil gostiju će privući. Trenutna turistička ponuda grada Solina nije loša, ali postoji mjesto za napredak koji dolazi u obliku inovacije, kako za ponudu tako i za lokalnu zajednicu.

Problem istraživanja usmjeren je na način kojim turistička ponuda interpretira kulturno-povijesne lokalitete usko vezane za ranosrednjovjekovlje odnosno Starohrvatsku povijest na području grada Solina, te spremnost za inoviranje ponude. Predmet istraživanja je inoviranje turističke ponude idejnim prijedlogom izgradnje interpretacijskog centra koji će na jednom mjestu obuhvatiti sve bitne informacije povezane s tim razdobljem solinske povijesti te spremnost aktera koji sudjeluju u formiranju turističke ponude na suradnju i revitalizaciju lokaliteta u sklopu idejnog rješenja.

Svrha istraživanja su odrediti postoji li stvarna potreba za otvaranjem interpretacijskog centra u kontekstu trenutne turističke ponude grada te koje su inovacijske politike koje se mogu primijeniti na istome. Cilj istraživanja je predložiti okvir projekta koji će obuhvatiti osnovne inovacijske aspekte u otvaranju i postojanju interpretacijskog centra koji će koristiti turističkoj ponudi grada Solina. u svrhu otvaranja centra, a s ciljem poboljšanja, napravljen je prijedlog sadržaja centra.

Metode korištene prilikom izrade diplomskog rada su metode analize, sinteze, dedukcije, klasifikacije i deskripcije. Ovim metodama pokušalo se na objektivan način iznijeti sva saznanja koja postoje te ih primijeniti u formiranju ideje za projekt inoviranja. Podaci korišteni za pisanje diplomskog rada prikupljeni su primarnim istraživanjem – polustrukturirani intervjui s neizravnim akterima u tvorbi turističke ponude i sekundarnim

istraživanjem – knjige, službene web stranice i obrada podataka dobivenih od strane turističke zajednice.

Struktura rada podijeljena je kroz tematski obrađene cjeline. U prvom dijelu rada se definira pojam i sadržaj inovacija te njihova važnost u modernim gospodarstvima, industrijama i poduzećima. U drugom dijelu rada se administrativno i povijesno opisuje grad Solin dajući uvid u geografski položaj, broj stanovnika te povijesni pregled. Treći dio rada obuhvaća trenutno stanje turističke ponude na području grada Solina te sistematski pregled podataka dobivenih iz Turističke zajednice. Četvrti dio obuhvaća objašnjenje pojma interpretacijski centar te prikazuje primjere uspješni centara u Hrvatskoj i Europi. Posljednje poglavlje odnosi se na prijedlog projekta interpretacijskog centra u Solinu, a zatim slijedi sintetizirani zaključak proizašao iz analize cijelog rada kako bi se objedinile sve spoznaje u njemu navedene.

1. Inovacije

Kada bismo mogli ukratko objasniti što se u današnjem svijetu najviše događa, mogli bismo to reći jednom riječju: inovacija. Inovacija obuhvaća odluke, aktivnosti te prakse osmišljavanja implementacije inovacijske strategije. Inovacija je ključna komponenta svakog procesa i sve se više prepoznaje kao glavni čimbenik održivog poslovnog rasta i konkurentske prednosti. Ona uključuje stvaranje i razvoj novih i učinkovitijih procesa, usluga, proizvoda i tehnologija, kao i njihovu uspješnu implementaciju i primjenu. Inovacija doprinosi unapređenju gospodarskog rasta, društvenog razvoja i poslovne konkurentnosti. Unutar tvrtki, inovacija je povezana s korisnim promjenama u konkurentnosti, produktivnosti, učinkovitosti, djelotvornosti, pristupu tržištima i upravljanju. U javnom sektoru, inovacija predstavlja poboljšanje i novinu za široko područje djelovanja.

1.1. Definicija inovacije

Inovacije se odnose na uvođenje novih ideja, metoda, proizvoda ili procesa koji značajno poboljšavaju ili transformiraju postojeće. Često im je cilj povećati učinkovitost, djelotvornost ili korisnost i mogu se pojaviti u različitim poljima kao što su tehnologija, poslovanje, zdravstvo, obrazovanje itd. Inovacije se koriste kako bi se uvidjele nove veze, prilike te napokon iste i iskoristile. Uspješna inovacija je ona koja kreira te implementira nove proizvode i/ili procese, usluge, koje rezultiraju poboljšanjem i ostvarivanju željenih rezultata, efikasnosti, efektivnosti i kvalitete.

Kako inovacije dobivaju na sve većoj važnosti, javlja se sve više ljudi koji se bave njihovim proučavanjem. Upravo zbog toga, u stručnoj literaturi, stranoj ili domaćoj, pojavljuje se sve veći broj definicija. One se sve razlikuju po strukturi i zapravo širini pojma inovacija, ali se sve susreću na jednom mjestu: potreba za stvaranjem nečeg novog.

Dakako, inovacije nisu samo potreba za isključivo novim proizvodima/procesima već i potreba za poboljšanjem postojećih – usavršavanje nečega što postoji kako bi ostvarilo veću dobit, konkurentsku prednost i na kraju povećale broj zadovoljnih korisnika.

Suprotno popularnom vjerovanju, upravljanje inovacijama nije nova tema u raspravama o poslovanju i ekonomiji. U stvari, ovaj koncept prvi je predstavio austrijski ekonomist Joseph Schumpeter, koji je opisao proces koji stalno transformira gospodarsku strukturu iznutra, kontinuirano uništavajući staro i neprekidno stvarajući novo. Schumpeter (1934) definira inovaciju kao povremeno uvođenje potpuno novih proizvoda/usluga ili novih kombinacija već postojećih proizvoda/usluga.¹

Inovacija je alat koji poduzeticima omogućuje stvaranje novih, produktivnijih resursa ili povećanje potencijala postojećih resursa. Obično se definira kao sustavan razvoj i primjena novih ideja – proces pretvaranja inovacija (novih saznanja) u nove metode, tehnike, tehnološke procese, tehnologije, te nove ili poboljšane proizvode. Inovacija se ne odnosi samo na proizvode, već uključuje i razvoj procesnih i organizacijskih inovacija. Dakle, inovacija je ključna za opstanak – bez inovacija, dolazi do stagnacije i konačnog nestanka.²

Upravljanje inovacijama odnosi se na upravljanje svim aktivnostima potrebnim za "uvođenje nečeg novog", što u praksi obuhvaća osmišljavanje ideja, razvoj, postavljanje prioriteta, implementaciju i provođenje, poput lansiranja novih proizvoda ili uvođenja novih internih procesa. Suština inovacije je da uključuje novinu, bilo da je riječ o nečem novom za tvrtku, tržište ili globalno.

Bez obzira na definiciju upravljanja inovacijama koja se odabere, uspješna inovacija zahtijeva četiri ključna elementa:

1. **Novo** – odnosno ono što prije nije postojalo
2. **Bolje** – smisao je uvoditi nešto novo jer ono postojeće ne daje zadovoljavajuće rezultate
3. **Potrebno** – postoji potreba za pronalaskom rješenjem određenog problema, te razvojem novog proizvoda

¹ Pirc Barčić, Ai Motik, D. : *Inovacije i inovativnost u 'tradicionalnoj industriji - drvna industrija* // Drvna industrija : znanstveno-stručni časopis za pitanja drvne tehnologije, 64 (2013), 3; 247-255

² Buble, M., Buble, M.; *Poduzetništvo*, ASPIRA, visoka škola za menadžment i dizajn, Split, 2014., str. 46

4. **Ekonomski opravdano** – inovacija mora biti od izravne ili neizravne koristi za poduzeće.³

1.2. Vrste inovacija

Prema OECD-u, postoje 4 osnovne vrste inovacija: inovacije proizvoda, inovacije procesa, marketinške i organizacijske inovacije.

S obzirom na robu, razlika između proizvoda i procesa je jasna. Što se tiče usluga, međutim, to može biti manje jasno, jer se proizvodnja, isporuka i potrošnja mnogih usluga mogu odvijati u isto vrijeme. Neke razlikovne smjernice su:

- Ako inovacija uključuje nove ili značajno poboljšane karakteristike usluge koja se nudi korisnicima, riječ je o inovaciji proizvoda.
- Ako inovacija uključuje nove ili značajno poboljšane metode, oprema i/ili vještine koje se koriste za obavljanje usluge, to je inovaciji procesa.
- Ako inovacija uključuje značajna poboljšanja u karakteristikama ponuđene usluge te metodama, opremi i/ili vještinama koje se koriste za obavljanje usluge, to je i inovacija proizvoda i procesa.

U mnogim slučajevima, inovacija usluge može biti samo jedne vrste. Na primjer, tvrtke mogu ponuditi novu uslugu ili nove karakteristike usluge bez značajnije promjene načina pružanja usluge. Isto tako, značajna poboljšanja procesa, na primjer za smanjenje troškova isporuke, ne mogu utjecati na značajke usluge koja se prodaje kupcima.⁴

U literaturi se nalazi još jedna podjela, na tzv. osnovne skupine:

- novi proizvod /usluga – npr. novi model nekog proizvoda
- novi proces proizvodnje/pružanja usluge – npr. proizvodnja na novim proizvodima koji štede el. energiju
- novo tržište – npr. trend zdravog života

³ Magaš N.: Sustav za upravljanje inovacijama , Zagreb, 2013

⁴ OECD; *Oslo manual; Guidelines for collecting and interpreting innovation data*, 3. izdanje, Zajednička publikacija OECD-a i Eurostata, Pariz, 2005., str. 53.

- novi poslovni model.⁵

Inovacije se smatraju snažnim alatima za sticanje konkurentske prednosti i očuvanje strateške pozicije, ali uspjeh nije uvijek osiguran. Mnoge inovacije koje su započele kao izvrsne ideje završile su kao neuspjesi i uzrokovale velike štete. No, budući da su inovacije projektnog karaktera, ako se utvrdi da projekt neće ispuniti očekivanja, obustavlja se prije nego što prouzroči dodatnu štetu. Bavljenje inovacijama je veoma rizičan posao jer ovisi o tehnološkim, socijalnim, tržišnim i političkim faktorima i vlada velika neizvjesnost kada je u pitanju inoviranje. Važno je da se eksperimenti povezani uz inovativne ideje pravilno isplaniraju i neprestano kontroliraju kako bi se izbjegli neuspjesi te se minimizirali problemi ako do njih dođe.⁶

Druga dimenzija u vrstama inovacija jest po stupnju novosti. Ponekad su promjene karakteristične samo za određeni industrijski sektor ili djelatnost, dok su u drugim slučajevima toliko radikalne da utječu na cijelo društvo. Tako razlikujemo radikalne i inkrementalne inovacije.

Radikalne inovacije su više usmjerene na nove tehnologije, poslovne modele i revolucionarne pothvate.⁷ Rješenja koja postavljaju su potpuno nova za cijelu industriju i mijenjaju način kojim tvrtke posluju. Zbog većih rizika, veća poduzetca često izbjegavaju radikalne inovacije, čime ostaju izložena manjim startupovima koji se mogu usredotočiti na razvoj radikalnih značajki. Imaju potencijal transformirati cijela tržišta, zamijeniti postojeće proizvode i stvoriti potpuno nove vrste proizvoda. Unatoč visokom riziku u implementiranju radikalnih inovacija, one su često nužne za dugoročno osiguranje održivosti tvrtke.

Inkrementalne inovacije predstavljaju kontinuirana poboljšanja postojećih sustava i to po mogućnosti što brže, bolje i jeftinije. Fokus je na daljnjem razvoju proizvoda, procesa ili usluge te uključuju nove funkcije proizvoda, procesa ili usluge. Može obuhvaćati smanjenje troškova, dodavanje novih značajki, te uvođenje metoda za poboljšanje dostupnosti proizvoda ili usluga korisnicima. Neka istraživanja su pokazala da kumulativne

⁵ Buntak K., Droždek I., Čovran L.; *Upravljanje razvojem proizvoda*, Tehnički glasnik, Vol. 9 (1), 2015., str. 104.-111.

⁶ op.cit., 104.-111.

⁷ Vitezić. V.; *Inovacijski menadžment i efikasnost poduzeća s niskom i srednje niskom tehnološkom razinom*, Doktorska disertacija, FMTU, Rijeka., 2017., str. 41.

dobiti od inkrementalnih inovacija mogu biti puno uspješnije i veće u efikasnosti od dobiti privremenih radikalnih inovacije.⁸

1.3. Inovacijski proces

Inovacije su usko povezane sa znanjem, pri čemu se nove mogućnosti stvaraju kombiniranjem različitih skupova informacija i spoznaja. Znanje može biti jasno izraženo, dostupno u pisanom obliku, što omogućava zajedničku raspravu i razvoj novih rješenja. Također, može postojati i u neopipljivoj formi, koju je teže definirati i prenijeti. Proces inovacija je kompleksan, dinamičan i pun izazova. Iako je mnogo istraživanja u području menadžmenta inovacija pokušalo definirati najbolji pristup upravljanju inovacijama, univerzalnog rješenja nema, jer se industrije razlikuju po tehnologiji, tržišnim uvjetima i karakteristikama poduzeća. Proces inovacija karakterizira visoka razina nesigurnosti, pa je ključan zadatak pretvaranje te nesigurnosti u znanje. Poduzeća koriste svoje resurse kako bi smanjila tu nesigurnost, a inkrementalne inovacije su često jednostavnije jer se oslanjaju na postojeće znanje, dok radikalne inovacije donose veću neizvjesnost.⁹

Inovacijski proces može se podijeliti na tri dijela:

- strateški pristup
- faze upravljanja inovacijama
- implementacija inovativnog sustava.

⁸ Prester., J; *Menadžment inovacija*, Sinergija nakladništvo d.o.o., Zagreb, 2010., str. 16.

⁹ Op. cit., str. 17.

1.3.1 Strateški pristup

Prije početka strateškog pristupa, potrebno je dobro razdijeliti korake i zadatke koji će dovesti do željenih podskupina. Tako je donošenje odluke o razvoju novog proizvoda/usluge prvi korak. Potom slijedi procjena tržišta kako bi se utvrdila potreba za proizvodom/uslugom. Zatim je potrebno procijeniti tehničku izvedivost razvoja novih proizvoda/usluga. Kada se pokriju prve četiri „tehničke“ stavke, potrebno je detaljno istražiti tržište, napraviti financijsku i poslovnu analizu kako bi se dobio uvid u sve troškove i mogućnosti. Zadnji koraci uključuju testiranje proizvoda /usluge od strane ponuđača, ali i korisnika kako bi se on eventualno poboljšao. Na kraju se proizvod/usluga plasira na tržište.¹⁰

Strateški pristup inovacijskog procesa može se podijeliti na 4 podskupine: traženje ideje, odabir ideje, implementiranje i održivost.

Traženje ideje

Traženje ideje uključuje istraživanje svega što se nalazi unutar i izvan organizacije kako bi se došlo do pomoći pri stvaranju inovacije, ali i kako bi se saznale prijetnje iz okoline. Naravno, nema smisla pretraživati beskonačni prostor, već mjesta na kojima se pomoć može očekivati. Nakon nekog vremena se treba fokusirati na određeno područje. To predstavlja određenu barijeru za radikalne inovacije jer takve ideje treba tražiti drugdje.¹¹

Odabir ideje

Odabir ideje predstavlja jedan od ključnih koraka u izumiteljsko-inovacijskom procesu. Pogrešna odluka u ovoj fazi može dovesti do niza loših rješenja u kasnijim fazama razvoja, što može rezultirati visokim troškovima. Na strateškoj razini, biraju se signali koji će imati najveći utjecaj. Zbog rizika povezanih s inovacijama, za određena tržišta ili tehnološke mogućnosti koriste se metode selekcije, koje moraju biti usklađene s cjelokupnom

¹⁰ Majić, D.; *Upravljanje inovacijama*, diplomski rad, Pomorski fakultet, Sveučilište u Splitu, Split, 2023, str. 13.-14.

¹¹ Prester., J; *Menadžment inovacija*, Sinergija nakladništvo d.o.o., Zagreb, 2010., str., 37.

strategijom poduzeća. Za izgradnju selekcijske metode zasnovane na tehničkim i marketinškim kompetencijama, važno je uzeti u obzir tri ključne varijable: signal o tržišnoj ili tehnološkoj prilici, trenutnu situaciju poduzeća i usklađenost s njegovom strategijom.¹²

Implementiranje

Implementacija podrazumijeva pretvaranje potencijalnih signala pokretača u novu ideju i njezino plasiranje na interno ili eksterno tržište. U ovoj fazi već mora postojati jasan plan o tome kako će novi proizvod ili usluga izgledati. Implementacija često traje dugo jer zahtijeva dublje i detaljnije uključivanje u projekt, što donosi nove izazove i uvide s ciljem poboljšanja proizvoda.

Održivost

Nitko ne može sigurno reći da će proizvod biti prihvaćen od strane potrošača. S tim je ovo najzahtjevniji korak u ovom procesu jer proizvod odnosno usluga mora biti financijski i resursno održiva jer može doći do mnogo ne očekivanih problema koji se moraju riješiti. Također, postavlja se i pitanje kakva će i kolika biti kontinuirana korist od onoga što je učinjeno.

1.4. Inovacije u javnom sektoru

Rastući trend inovacija koji je zastupljen u istraživanjima unazad nekoliko desetka godina, uglavnom se bavi istraživanjima inovacija u privatnom sektoru, dok su se inovacije u javnom sektoru počele istraživati tek unazad nekoliko godina. U mnogo situacija se inovacije javnog sektora usko povezuju s inovacijama privatnog sektora, ali važno je da javni sektor potiče i vlastite inovativne aktivnosti. Inovacije u javnom sektoru definiraju se kao proces stvaranja novih ideja i njihove primjene s ciljem stvaranja vrijednosti za društvo, uključujući nove ili poboljšane procese i usluge. One mogu doprinijeti većoj učinkovitosti

¹² Op. cit., str. 37

javnog sektora smanjenjem troškova i poboljšanjem kvalitet usluga. Iako su inovacije u javnom sektoru izazovne, sve se češće promatraju kao odgovor na rastuće proračunske pritiske. Uz smanjenje dostupnih resursa, ključni pokretači inovacija u javnom sektoru su političke motivacije i povećana potražnja građana. Nagrade za inovatore mogu dodatno potaknuti inovacijske aktivnosti. Interes za inovacije raste zbog potencijala za povećanje učinkovitosti i pružanje kvalitetnijih, bržih i povoljnijih usluga građanima, čime javni sektor postaje otporniji u kriznim vremenima. Također, javni sektor podržava inovacije u privatnom sektoru putem sufinanciranja ili ulaganja u istraživanja na područjima gdje privatni sektor ne ulaže zbog visokog rizika i nesigurnih rezultata.¹³

Inovacije u javnom sketoru odnose se na uvođenje novih ili značajno poboljšanih proizvoda, usluga, procesa, marketinških strategija ili organizacijskih metoda, bilo u poslovanju, organizaciji radne snage ili vanjskim odnosima s dionicima, kupcima i medijima. Dvije ključne karakteristike proizlaze iz toga; prvo, inovacija mora biti implementirana što znači da ne može ostati samo dobra ideja, već mora biti u upotrebi kako bi se smatrala inovacijom. Drugo, inovacija mora biti novost, bilo da se radi o potpuno novom proizvodu/usluzi ili o značajno poboljšanoj verziji postojećeg. Za razliku od privatnog sektora, koji se primarno fokusira na ostvarivanje profita i povećanje konkurentnosti, javni sektor mora pronaći ravnotežu između različitih vrijednosti dok istovremeno služi stanovništvu. Inovacije u javnom sektoru ne bi trebale biti samo nove ili poboljšane, već bi trebale rezultirati većim dobitima za građane.

Inovacije u javnom sektoru trebale bi donijeti ne samo novitete i poboljšanja, već i značajno doprinijeti općoj dobrobiti stanovništva.¹⁴

OECD je razvio „PSI Framework“ kako bi identificirao i klasificirao različite čimbenike koji utječu na inovacije u javnom sektoru. Ovaj okvir je prikazan kroz koncnetrične krugove, s pojedincima u središtu, zatim organizacijom u kojoj oni djeluju i inoviraju, a izvan tih krugova se nalazi društvo s kojim javni sektor surađuje na inovacijama. Okvir je potom dalje podijeljen na četiri kvadranta:

¹³ Đokić, I., Rašić, I., Slijepčević, S.; *Inovacije u javnom sektoru: jačanje otpornosti lokalnih i regionalnih jedinica u Hrvatskoj na krizu*, Ekonomska misao i praksa, vol. 32 (1), 2023, str. 115.

¹⁴ Daglio, M.; Gerson D.; Kitchen H.; *Innovating the public sector*, OECD conference Paris, 2014.

1. Generiranje i dijeljenje ideja – osim samih ideja ključni su podaci, informacije, znanje i proces učenja, a način na koji se njime upravlja može olakšati ili otežati inovacije.

2. Osnaživanje radne snage – fokus je na motivaciji zaposlenika za istraživanje novih ideja i isprobavanje različitih pristupa, a vodstvo i sustav nagrađivanja značajno utječu na inovacijski kapacitet.

3. Poštovanje pravila i procesa – odnosi se na zakonski okvir, regulacije, budžetiranje i prilike koje oni nude za podršku inovacijama.

4. Pregled organizacijskog dizajna – bavi se strukturom rada unutar organizacije, uspostavljanjem timova, partnerstava i uklanjanjem prepreka za inovacije.

Inovacije započinju kao ideje koje dolaze od građana, javnih službenika, menadžera i političkih vođa, a potaknute su potrebama društva. Važno je motivirati javne službenike da razviju vještine koje mogu koristiti za rješavanje problema i poticati ih na inovativnost.

Inovacije se odvijaju na svim razinama javnog sektora. Slično kao u ekonomiji, postoje top-down i bottom-up pristupi. Top-down pristup uključuje primjenu alata i programa za izgradnju inovativnog kapaciteta javnih organizacija, zaposlenika i menadžera, kao i uvođenje nagrada za one koji se istaknu. Bottom-up pristup usmjeren je na pronalaženje načina kako potaknuti zaposlenike na isprobavanje novih pristupa, te ohrabrivanje takvog ponašanja kako bi inspirirali i druge da slijede njihov primjer.

Zaključuje se da inovacija nastaje kada se znanje o problemu susretne s potencijalnim rješenjem kod ljudi koji su sposobni i motivirani djelovati. Tim ljudima treba pružiti priliku i osigurati potrebne resurse, uzimajući u obzir složena ograničenja kao što su pravila, zakoni i procedure koje reguliraju javni sektor.

2. Grad Solin

Grad Solin smješten je tek 5km od grada Splita, drugog najvećeg grada u Hrvatskoj. Ova kolijevka antičke i starohrvatske povijesti ističe se svojim prirodnim i kulturnim ljepotama, čemu svakako pridonosi blizina velikom Gradu, ujedno turističkom središtu, ali i blizina prirodnim atrakcijama u kojima mogu uživati svi građani i posjetitelji.

2.1. Osnovna obilježja

Grad Solin je dio administrativne cjeline Splitsko – dalmatinske županije. Nalazi se 5 km sjeveroistočno od grada Splita i zajedno s njim čini šire urbano područje. Površina Grada Solina iznosi tek 18 km², a broj stanovnika grada je 24.912. Područje Solina podijeljeno je na 3 cjeline: središnji dio koji se račva prema Splitu, Trogiru i Klisu, na Majdan i gornji tok Jadra čiji je sastavni dio i tvornica cementa te na Donju Stranu poznatiji kao Sveti Kajo u kojem se nalaze industrijski pogoni i tvornica cementa. Ostaci antičke Salone nalaze se između Donje Strane i središnjeg dijela.¹⁵

Gradom upravlja gradonačelnik Dalibor Ninčević, a gradska uprava se dijeli na 8 mjesnih odbora: Centar, Priko vode, Srednja strana, Sv. Kajo, Vranjic, Rupotina, Kučine i Mravince, od kojih njih 4 čine zasebna naselja: Rupotina, Vranjic, Mravince i Kučine. Administrativno svi pripadaju gradu Solinu i općini Solin. Mjesni odbori u gradu rade kao gradski kotari, dok su ova zasebna četiri nešto drugačija jer se radi o izdvojenim cjelinama.

2.2. Smještaj i položaj grada Solina

Grad Solin je dio središnje Dalmacije, pozicioniran među Kozjakom i Mosorom na sjeveru i istoku te omeđen Kaštelanskim zaljevom na zapadu i Splitom na jugu. Udaljenost Solina od Splita je samo 5 km što ga čini njegovim širim urbanim područjem. Geografski položaj Solina je 16,53° istočne zemljopisne dužine i 46,47° sjeverne zemljopisne širine.

¹⁵ <https://www.solin.hr/gradski-info/zemljopisni-položaj/> (15.7.2024.)

U Gradu prevladava mediteranska klima s vrućim ljetima i ugodnim zimama popraćenim vjetrovima burom i jugom. Površina Grada je 18 km² što čini tek 0,4% područja Splitsko-dalmatinske županije. U podnožju planine Mosor se nalazi izvor rijeke Jadro, koja cijelim tokom teče kroz Solin te se ulijeva u more nedaleko Vranjica.¹⁶

2.3. Prometna povezanost

Od vremena kada su Salonitanci prešli u splitsku palaču, Solin i Split su povezani na višoj razini od samo geografske blizine. Tijekom povijesti je važnost Solina splasnula i uglavnom se čita samo o razvoju Splita kao trgovačkog, prometnog i kulturnog središta Dalmacije. Solin ostaje tek maleno mjesto u zaleđu Splita u kojem se ljudi uglavnom bave poljoprivredom, koju na kraju Splitsani uživaju.

Početak 20. st ta se situacija mijenja. Naime, u Solinu se počinju graditi tvornice, naftni terminali (koje danas vodi INA), silosi te ostala industrijska postrojenja. Ono što zauzima većinu su tvornice cementa koje se nalaze na čak tri lokacije od kojih je u pogonu jedna (koja danas spada u područje Grada Kaštela). Nažalost, prilikom industrijalizacije 20. stoljeća, nije se puno brige vodilo o rimskoj i starohrvatskoj ostavštini, ali ni o izvoru rijeke Jadro. Gotovo 70% Salone je pokriveno cestom i nikada se neće otkriti.

Što se same povezanosti grada Solina tiče, obzirom da se radi o malom gradu koji nema vlastiti kolodvor (autobusni ni željeznički), izvrsno je povezan. Zbog neposredne blizine grada Splita, kojem je treba se priznati Solin satelitski grad, stanovnici su povezani javnim gradskim prijevozom grada Splita, sa desetak linija koje voze u raznim smjerovima grada. S obzirom na takvu situaciju, može se zaključiti da je Grad Solin povezan direktno ili indirektno s prometnicama Hrvatske i Europe, putem pomorskih, zrakoplovnih, željezničkih i cestovnih mreža.

Od trajektne luke Split je udaljen 8 km, od zračne luke Split 17 km, a kroz područje Grada Solina prolazi pruga Jadranske željeznice kojom voze i putnički i teretni vlakovi.

¹⁶ <https://www.solin.hr/gradski-info/zemljopisni-polozaj/> (25.07.2024.)

Kroz Grad ide stara Kliška cesta koja je nekada bila jedina poveznica između Splita, Solina i ostatka hrvatske jer se njome penjalo prema sjeveru Hrvatske. Godine 1987. puštena je u promet ne završena brza cesta Solin – Klis koja spaja Solin sa Dugopoljem i vodi direktno na autocestu. Brza cesta je građena u etapama, a konačno je dovršena i u potpunosti puštena u promet 2008. godine.

Kroz Solin prolazi i brza cesta Solin - Trogir koja omogućava brži pristup Solinu, a nastavlja se na Jadransku magistralu kojom se lako dođe do svih primorskih gradova na obali. Trenutno traju radovi na „Solinskoj širini“, odakle se cesta račva na brzu cestu prema Trogiru i staru Klišku cestu, koja bi trebala smanjiti gužve na tom području i olakšati pristup gradovima. Također, kroz prvi dio brze ceste prema Trogiru, preko solinskih Starina, vodi stara Kaštelanska cesta koja vozi kroz svih sedam Kaštela do grada Trogira i Jadranske magistrale.

Udaljenost Solin od Zagreba je 385 km, od Rijeke 369 km, Osijeka 480 km i od Dubrovnika 225 km što pokazuje da je grad Solin dobro prometno povezan.

2.4. Povijesni pregled

Povijest grada Solina seže u daleku povijest. Nalazi pokazuju da je područje bilo naseljeno još za vrijeme prvih ljudi, ali najjasnije se danas vide ostaci iz doba Ilira – gradine koje su građene uz plodna područja toka rijeke Jadro.¹⁷ Nema mnogih fizičkih dokaza pronađenih na ovom području koji bi mogli sa sigurnošću dokazati da je postojao život toliko u prošlosti, ali ono što je pronađeno odgovorno čuva taj navod. Sredinom 1. tisućljeća prije Krista, područje Salone polako naseljavaju Grci. Vjeruje se da je i samo ime Salona kombinacija Ilirskog i Grčkog naziva za ovo područje.

Prije dolaska Rimljana na vlast, dakle, ovo područje su naselili Grci koji su do tada bili dobro etablirani na otoku Visu. Grci su, naravno zbog trgovačkih razloga, odlučili proširiti prostor svog djelovanja te su dolaskom na područje Solina, zatekli Ilire. Kako bi lakše uspostavili trgovinu, asimilirali su se među njih te zajedno koristili sva prirodna dobra

¹⁷ Babić, Ivo: „Prostor između Trogira i Splita“, Muzej grada Trogira, Trogir, 1984., str. 29-33

u kojima su Iliri uživali. Tada se već polako počinje razvijati Salona zajedno sa svojom periferijom. S dolaskom Grka počinju se razvijati agrarne djelatnosti koje traju i do danas, vinogradarstvo i maslinarstvo.

Krajem stare ere, Rimljanima ovaj prostor postaje sve zanimljiviji jer se nalazi upravo na potezu trgovine Italija – Grčka. Rimski interesi su tada već bili usmjereni na područje Balkana kako bi im olakšalo trgovinu, a bogata ilirsko – grčka Salona imala je sve preduvjete za dobru razmjenu. Nakon uspostave Rimske vlasti, uspostave Velike Provincije i podjele današnje Hrvatske na dvije manje, Panoniju i Dalmaciju, Salona dobiva na važnosti.

Tijekom nekoliko sljedećih stoljeća, rimski trgovci i pomorci počinju naseljavati Salonu. Zahvaljujući ratu između Gaja Pompeja i Gaja Julija Cezara, u kojem Cezar izlazi kao pobjednik uz podršku Salonitanskih građana, u znak zahvalnosti, Cezar uzdiže Salonu u rang rimske kolonije. Od tog trenutka se Salona počinje razvijati kao svaki drugi Rimski grad u urbanom, formalnom i civilizacijskom smislu: dižu se hramovi, forumi, terme, bazilike, amfiteatri, grade se ceste, vijadukti, a u život ljudi ulaze rimski običaji i religija. Salona se opasava zidinama te postaje važno uporište rimske vojske, prometa i trgovine. Izgradnjom Dioklecijanove Palače koja postaje poznato rimsko ljetovalište, procvat Salone se još jače osjeća. Cijelo desetljeće Dioklecijanova života u Palači je uvelike pridonijelo jačem i bržem razvoju. Nakon njegove smrti, Palača ostaje državno dobro u kojem uživaju svi carevi nakon njega.

U vrijeme razvoja kršćanstva, Salonitanska crkva ima mnogo mučenika. Razlog tomu je naravno što se takva religija u potpunosti razlikovala od dotadašnjih rimskih vjerovanja. Dokaz o mnogim kršćanskim mučenicima pokazuju silni nadgrobni spomenici koji su pronađeni na području Salone. Najpoznatiji Salonitanski mučenik je bio biskup Domnio, danas poznatiji kao sv. Dujam, zaštitnik grada Splita.

Povjesničari se ne mogu dogovoriti oko točnog podatka kada je Salona doživjela propast, ali vjeruje se da počela propadati u prvoj polovini 7. st., 614 godine. S početkom Avarskih napada i njihovom približavanju Salonitanskom području, Salonitanci postepeno napuštaju Grad. Sele u Palaču koja im je u neposrednoj blizini i na taj način razvijaju novi Grad Spalato (Split), a oni koji su mogli, sele u gradove na otocima. Ulaskom Avara u grad, ruše ga i uništavaju, a novo naseljeno stanovništvo uglavnom poprima neka obilježja rimske

kulture koja su se zadržala i donose svoje kulture življenja. Salonitanski kraj gubi svoju važnost i povezanost koju je dotada imao.¹⁸

2.5. Starohrvatski Solin

Nakon propasti Salone, grad ostaje zapušten. Ostaje tek nekolicina stanovništva, koji zajedno s doseljenicima iz Zagore uživaju u svojim novim posjedima. Razdoblje Salone, ranokršćansko razdoblje te rano srednjovjekovlje u Solinu je neodvojivo. Salona nije prestala postojati, samo je izgubila na važnosti koju je do dolaska Avara uživala. Situacija se mijenja tek dolaskom Hrvata, odnosno Slavena na ove prostore. Povjesničari se ne mogu dogovoriti oko točnog vremena dolaska Slavena na ove prostore, ali uzima se period od 7. – 9. stoljeća. Uzimaju se dva stoljeća jer se smatra da je toliko trebalo novim doseljenicima da prihvate način života, kulturu i vjeroispovijest domicilnog stanovništva. To se događalo postepeno, uz razne političke peripetije, s obzirom da su Split i Trogir u to vrijeme bili pod vlašću Bizanta.¹⁹ U svakom slučaju, između doseljenih Slavena i starosjedioca Salonitanaca, uglavnom naseljenih po Splitu odnosno Palači, dogovoreno je da dio zemlje pripada jednima, a drugi dio drugima, tako da svi mogu u njoj uživati. Zanimljivost o Slavenima je ta da nisu preuzeli latinizirani jezik kojim se govorilo na ovom području prije njihovog dolaska, već su zadržali svoj.

U periodu u kojem se oblikuje ranosrednjovjekovna Hrvatska, pa tako dolazi i do hrvatskih plemića, knezova i kraljeva, prostor Dalmacije dobiva na važnosti. Gradovi koji se nameću kao kraljevski su Knin, Nin i Solin. Upravo su u tim gradovima krunjeni Hrvatski kraljevi, a poneki su tu i živjeli. Za prostor Solina se vežu i prostori u neposrednoj blizini, Klis i Podstrana. Knez Mislav se veže uz Podstranu i o njemu je poznato da je uspostavio mir na moru između trgovaca i gusara. Knez Trpimir se povezuje s Klisom, odnosno Rupotinom i zemljom koju je darovao biskupu i narodu, ali i crkvama koje je sagradio. Naposljetku, uz Solin se povezuju kralj Stjepan te njegovi roditelj, kralj Mihajlo i kraljica

¹⁸ Rapanić, Željko; „Solin – grad i spomenici“, Turistička zajednica grada Solina „Zvonimir, Solin“, Solin, 2000., str. 10. – 32.

¹⁹ Babić, Ivo: „Prostor između Trogira i Splita“, Muzej grada Trogira, Trogir, 1984.

Jelena. Upravo je natpis kraljice Jelene od iznimne važnosti za hrvatsku povijest te za povezivanje hrvatskog roda te nasljeđa. Sarkofag koji je pronađen u crkvi sv. Stjepana u Solinu, pripada upravo ovoj vladarici i iz njega se mogu iščitati važne stvari: hrvatsko nasljeđe, jedan od rijetkih točnih datuma u hrvatskoj povijesti, rimski utjecaj i naposljetku uloga vladarice.

U vrijeme starohrvatske vlasti u Solinu, sagrađena je crkva sv. Petra i Mojsija (Šuplja Crkva), Gradina sa crkvom sv. Marije, crkva sv. Stjepana i blažene Djevice Marije, crkva sv. Jurja (Putalj, koji pripada Kaštel Sućurcu) i benediktinski samostan u Rupotini te mnoge mlinice uz rijeku Jadro.

Sve do vremena turskih napada na ovoj području žive hrvatske plemićke obitelji i velikaši, strane velikaške obitelji koje su se ženidbama za Hrvate asimilirale u društvo, ali i ostalo stanovništvo koje je uživalo u blagodatima plodne zemlje, ugodne klime i dobre vlasti. Razvijaju se razna mjesta i sela uz grad koja opstaju do današnjeg dana.

2.5.1. Šuplja crkva

Na arheološkom nalazištu, danas poznatom pod nazivom Šuplja crkva, nalaze se ostaci ranokršćanske bazilike koja datira u 5. stoljeće. Početkom druge polovice 11. stoljeća, na prostoru te ruševine gradi se ranoromanička bazilika sv. Petra i Mojsija.²⁰ Crkva se u narodu nazvala Šupljom, i naravno postoje dvije priče zašto: prva kaže da je tako nazvana jer je imala duple zidove – zbog izgradnje na između zidina nekoć postojane ranokršćanske bazilike, dok druga tvrdi da je imala sve zidove sagrađene, ali nije imala krov. U nekim povijesnim izvorima navodi se kako je ta crkva sagrađena kako bi se njome odala počast slavnoj Saloni.

U crkvi je dakle, 1076. godine, papin izaslanik Grgur VII. Okrunio hrvatskog kralja Zvonimira za kralja „u kraljevstvu Hrvata i Dalmatinaca“.²¹ Time je grad Solin ponovno, još jednom u svojoj povijesti dobio na iznimnoj važnosti i nazva se i do danas kraljevskim gradom.

²⁰ Marasović, Tomislav: „Dalmatia praeromanica: Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji: 3. korpus arhitekture srednja Dalmacija“, Split: Književni krug Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika; Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Split-Zagreb 2011, str. 226.

²¹ Kirigin, Branko, Marin, Emilio: „Arheološki vodič po srednjoj Dalmaciji“, Logos, Split, 1989., str.104.

U vrijeme krunidbe kralja Zvonimira, ali i prije, crkva se nalazila na kopnenom teritoriju, iznad korita rijeke Jadro. Vremenom, kako se tok rijeke mijenjao, današnji ostaci zidova i temelja crkve su vidljivi jedino u sušno ljetno vrijeme jer su većinom godine prekriveni rijekom.

Crkva je prema ranosrednjovjekovnom običaju bila posvećena dvama svecima. Vjeruje se da je upravo u ovoj crkvi pronađen jedan od najpoznatijih oltarnih pregrada koja prikazuje krunidbu kralja Zvonimira, ali i mnoge druge oltarne pregrade koje su danas sačuvane u Muzeju HAS. Također se vjeruje da su pluteji koji krase krstionicu sv. Ivana u splitskoj Dioklecijanovoj Palači preuzeti iz Šuplje crkve.

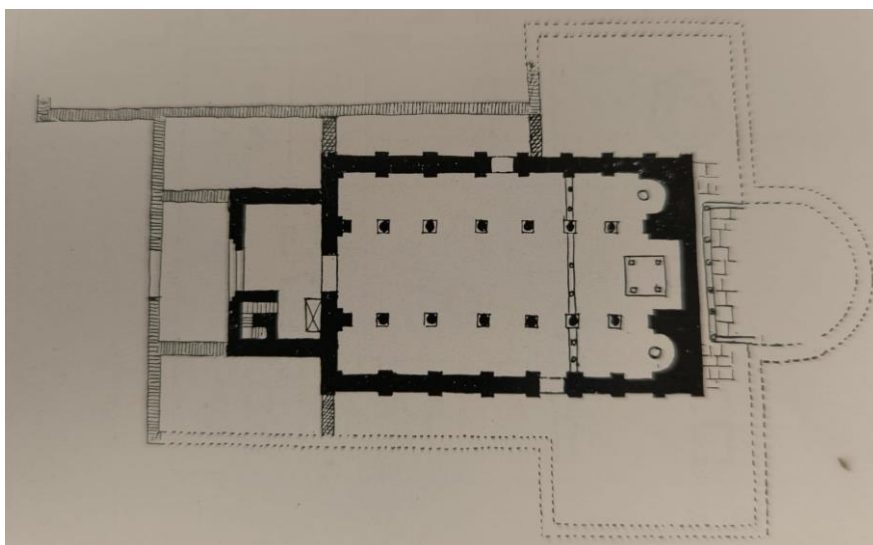
Crkva je porušena početkom XVIII. stoljeća, a njezini ostaci su otkriveni tek 1931. godine.²²

Slika 1: Ostaci Šuplje crkve

Izvor: <https://www.solin-info.com/znamenitosti/znamenitosti/suplja-crkva>

²² Marasović, Tomislav: „Dalmatia praeromanica: Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji: 3. korpus arhitekture srednja Dalmacija“, Split: Književni krug Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika; Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Split-Zagreb 2011, str. 227

Slika 2: Tlocrt Zvonimirove krunidbene crkve na ruševinama bazilike na istočnom groblju - E.D.

Izvor: Dyggve, Ejnar: "Izabrani spisi", Književni krug, Split, 1989.; Table, poglavlje VI, slika 17

2.5.2 Rižinice

Raspadom Salone, stanovništvo koje je ostalo na njezinom širem području, ali i novo doseljeno stanovništvo, nastavilo je živjeti. Stanovništvo je gradilo crkvice i groblja, koja dan danas izlaze u bilo kojim arheološkim iskopima i daju jasan uvid i sliku u nastavak života nakon Salone.

Tako su pronađeni i ostaci na Rižinicama, na prostoru današnje Rupotine, zadnjem dijelu Solina prije početka Klisa.

Rižinice se direktno povezuju s knezom Trpimirom, praocem hrvatske dinastije koja vlada sljedeća dva stoljeća. Na tom području su prvo pronađeni ostaci benediktinskog samostana i crkve, a tek kasnije je pronađen natpis. Prema priči solinskog arheologa Lovre Katića, don Frane Bulić je šetao po ostacima Salone kada mu je prišao seljak koji je u ruci nosio kameni natpis na kojem je pisalo „*PRO DUCE TREPIM(ERO)*“, a tijekom daljnjih istraživanja nadopunjuju natpis: „*Pro duce Trepimero preces Christo submittatis et inclinata habete colla trementes*“ što bi u prijevodu značilo „Za kneza Trpimira Kristu podastrite

molitve i u strahu pognite vrat“, ali nadopune ne podržavaju svi povjesničari i arheolozi koji se bave navedenim područjem.²³

U povelji kneza Trpimira iz 852. godine, spominje se posjed darovan crkvi te sve potrebno za rad samostana, ali i prvi put u povijesti, ime Hrvata. Iz natpisa nije jasno radi li se o darovanom posjedu s Klisa ili vladarevoj kući, ali se pretpostavlja da je riječ o posjedu na koji je knez Trpimir dolazio i zbog državnih i zbog privatnih razloga. Radi se također o posjedu na kojem je nekada stajala antička vila rustika koju je upravo knez Trpimir obnovio za potrebe redovnika i adaptirao postavljanjem oltarne pregrade.²⁴ Antički natpisi na pronađenim grobovima ponovno ukazuju na važnost Salonitanskog nasljeđa, a pronađeni nakit unutar njih na to da su u njima pokapani Hrvati od 9. do 11. stoljeća.

Slika 3: Odlomak s Trpimirove darovnice

Izvor: <https://proleksis.lzmk.hr/49315/> (15.7.2024.)

²³ Dr. Katić, Lovre: „Solin od VII.=XX. Stoljeća“, posebni otisak iz „Priloga povijesti umjetnosti o Dalmaciji“, br. 9, 1955., str. 10

²⁴ Piteša, Ante; Marijanović, Ivana; Šarić, Aida; Marasović, Jerko.: „Arheološka mjesta i spomenici“ u „Starohrvatski Solin“, Arheološki muzej Split, Split, 1992, str. 115.-118.

2.5.3. Gospin Otok

Obzirom da je područje Dalmacije bilo naseljeno prvim Hrvatima, potrebno je spomenuti da je Solin bio jedno od središta života starih Hrvata. Naseljena su bila zaleđa gradova od Zadra, Splita i Trogira pa sve do Knina. Upravo iz tog razloga su se na tom području i razvile prve hrvatske kraljevske dinastije. Drugi izuzetno važan detalj je taj da su prvi hrvati prihvatili sve od starosjedioca što su zatekli: zemlju, običaje, vjeru, način obrade zemlje, osim jezika. Vjeruje se kako su bili jedini narod koji je došao na nekada romanizirane prostore, a da nije progovorio jezikom kojeg je zatekao.

Nakon uništenja Salone, novopridošli Hrvati se ne nastanjuju u razrušenom gradu već u njegovoj neposrednoj okolini. Prostor otoka im je savršeno poslužio zato što se nalazio na prostoru gdje se križala cesta prema Klisu, Splitu i Stobreču te su na taj način imali pregled nad svim prometnim i trgovačkim zbivanjima u njihovoj neposrednoj blizini. Osim toga, prostor otoka je bio zelena oaza. Taj se prostor u davnim vremenima sastojao od nekoliko manjih i većih otoka, i upravo ovaj je bio najatraktivniji za život. Hrvati su tu živjeli mirno, imali mlinice i bavili se stočarstvom i poljoprivredom.

Tijekom vremena i s asimilacijom, hrvati su prihvatili vjeru koju su zatekli na novonaseljenom prostoru. Postoje mnogi povijesni podaci koji ukazuju na to da su se na području današnjeg Gospinog otoka nalazile crkve o kojima piše i Toma Arhiđakon, splitski kroničar iz 13. st.

Prilikom izgradnje zvonika za župnu crkvu koja je postojala na Otoku krajem 19.st., pronalaze ostatke koji upućuju na srednjovjekovnu crkvu. Solinski povjesničar i arheolog, don Frane Bulić odmah zadaje naredbu da se iskopavanja nastave te da se utvrdi je li to zaista crkva koja se spominje još u 13. st.

Upravo to iskapanje dokazalo je teoriju da se na istom mjestu u 10. st. nalazila crkva koju je dala izgraditi hrvatska kraljica Helena (Jelena). Pronađena crkva je bila crkva sv. Stjepana. Daljnjim proučavanjem se otkrilo da se na samom ulazu u crkvu nalazio „westwerk“ odnosno mjesto gdje su se pokapali vladari i ugledne osobe. Upravo iz tog razloga se Gospin otok naziva i „Mauzolej hrvatskih vladara“.

Tijekom iskapanja, dokazano je da je don Frane Bulić naišao na komadić kamena na kojem je uspio raspoznati da piše „*Hel*“, što upućuje na kraljicu Helenu. Daljnjim iskapanjem je pronađeno još devedesetak sličnih komadića koje je don F. Bulić složio i dobio

jedan od najvrjednijih hrvatskih povijesnih natpisa. Natpis je od iznimne važnosti za hrvatsku povijest iz više razloga: daje uvid u vremenski okvir jer je prvi povijesni natpis s točnim datumom, objašnjava obiteljsku vezu hrvatskih kraljeva (supruga i majka) te objašnjava da je i Jelena bila kraljica obzirom da se govori o njoj kao zaštitnici udovica i siročadi, a ta uloga je pripadala vladarima i biskupima. Osim ovog natpisa i sarkofaga pronađeni su i drugi, između ostalih i onaj koji govori da je crkvu dala sagraditi upravo kraljica Jelena, dajući je u posjed Splitskoj stolici.

Natpis s Jeleninog sarkofaga citira se u cijelosti:

„U ovom grobu počiva glasovita Helena, žena kralja Mihajla i majka kralja Stjepana. Vladala je kraljevstvom. Osmoga dana prije oktobarskih ida ovdje je u miru pokopana, 976. godine od utjelovljenja Gospodinova, indikcije četvrte, petog mjesečevog kruga, sedamnaeste epakte, petoga sunčevog kruga koji se poklapa sa šestim. Ona, koja je za života bila kraljica, postade majkom siročadi i zaštitnicom udovica. Čovječe, koji gledaš, reci: Bože, smiluj se njenoj duši.“²⁵

Dokazano je da je uz crkvu sv. Stjepana postojala i drug, manja crkva, posvećena sv. Mariji. Među nekim povijesnim izvorima se spominje da je u predvorju crkve sv. Stjepana (westwerku) bio pokopan hrvatski kralj Krešimir te mnogi drugi kraljevi i kraljice međutim u tim navodima se povjesničari ne slažu u potpunosti. Postojanje dviju crkava ukazuje na to da su hrvati objeručke prihvatili običaje koje su zatekli te da je hrvatska kruna bila izrazito vjerna Vatikanu.²⁶

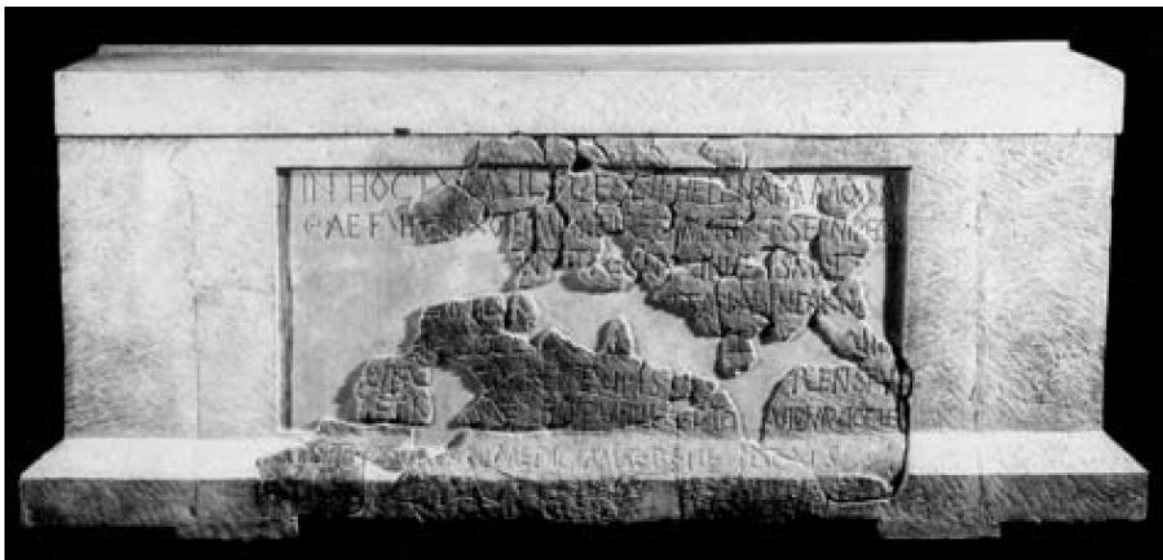
Crkva je porušena u vrijeme turskih, ali i mletačkih razaranja, a nova, današnja župna crkva Gospe od Otoka izgrađena je 1880. godine.

Gradski centar naseljen je od davnina zbog plodne zemlje uz rijeku, a tako je i dan danas. Obiluje obiteljskim kućama, antičkim ostacima, a smatra se i svetištem upravo zbog Gospe od Otoka. Godine 2020. sagrađena je Bazilika sv. Obitelji, nedaleko od postojeće župne crkve. Ideja za izgradnju seže u 1998.-u. godinu i posjet sv. Pape Ivana Pavla II., a

²⁵ Rapanić, Željko; Solin – grad i spomenici, Turistička zajednica rada Solina, 2000., Solin, str. 39.

²⁶ Piteša, Ante; Marijanović, Ivana; Šarić, Aida; Marasović, Jerko.: „Arheološka mjesta i spomenici“ u „Starohrvatski Solin“, Arheološki muzej Split, Split, 1992, str. 121. – 130.

izgradnja je počela 2013. godine. Mjesto se smatra prikladnim jer se naziva Prasvetištem bl. Djevice Marije te svetim tlom.

Slika 4: Sarkofag kraljice Jelene, Muzej HAS

Izvor: Marasović, Tomislav: „Dalmatia praeromanica: Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji: 3. korpus arhitekture srednja Dalmacija“, Split: Književni krug Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika; Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Split-Zagreb 2011, str. 218

2.5.4. Crkva sv. Marije u Gradini i crkva sv. Vida na Klisu

U usporedbi s ostalim navedenim lokalitetima, ove dvije crkvice su znatno manje važnosti za Starohrvatsku povijesti, ali dovoljno važne da ih se spomene.

Crkva sv. Marije u Gradini, srednjovjekovnoj utvrdi, pronađena je slučajno i vjerovalo se da je to crkva krunidbe kralja Zvonimira. Dokazano je da je sagrađena za vrijeme trajanja vladavine hrvatskih kraljeva na solinskom području, a arheolozima je zanimljiva zbog svog neobičnog izgleda jer ima postavljene stupove koji su netipični za izgradnju tog doba.

Crkva sv. Vida na Klisu je važna jer zapravo zaokružuje cijelu priču Solinskih lokaliteta. Nalazi se u samoj tvrđavi i vjeruje se da je izgrađena za vrijeme vladavine kneza Trpimira, otprilike u isto doba kada i samostan i posjed na Rižinicama. Zanimljivost crkve sv. Vida je ta da je za vrijeme turskih osvajanja crkvice pretvorena u džamiju te su Turci

unutar nje napravili nekoliko izmjena, ali do danas su ostali sačuvani natpisi i oltarne pregrade iz 9. stoljeća.²⁷

²⁷ Marasović, Tomislav: „Dalmatia praeromanica: Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji: 3. korpus arhitekture srednja Dalmacija“, Split: Književni krug Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika; Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Split-Zagreb 2011, str. 195.-196., 205.-210.

3. Turistička ponuda grada Solina

U posljednjih desetak godina, grad Solin se može pohvaliti sa sve boljom turističkom ponudom. Samo postojanje rimskih i starohrvatskih kamenih ostataka nije dovoljno za privlačenje gostiju, a shvaćajući da današnji gosti teže aktivnom odmoru, zahtijevaju avanturu i otkrivanje i spoznaju novih saznanja i informacija za vrijeme putovanja, Turistička zajednica grada Solina se itekako primila posla i pobrinula da svojim gostima, postojećim i onima koji će tek doći, to omogući. Organiziranjem raznih manifestacija, koncerata, interaktivnih aktivnosti za goste, podignuli su razinu turističke ponude, a i sami sebi postavili visoku ljestvicu jer, vraćajući se iznova u Grad, turisti uvijek traže nešto novo.

Razvoj turizma Solina

Kao što je već spomenuto, industrijskim razvojem i napretkom za vrijeme 20. stoljeća i bivše Jugoslavije, povijesna i kulturna važnost Solina je potpuno pala u drugi plan. Grade se tvornice cementa te naftni terminali, a Gospin otok i gradski centar zauzima vojska te potpuno uništava idiličnu sliku koja danas postoji. Valorizirala se Salona, koju je don Frane Bulić svojim istraživanjima uspio očuvati, makar onaj dio koji je i danas postojan, te je u njoj dao izgraditi Tusculum u kojem su kustosi Arheološkog muzeja u Splitu vodili svoja istraživanja. Nažalost, bez obzira na trud i volju don Frane Bulića, politički poredak i prioriteti tog doba jednostavno nisu bili usmjereni kulturno-povijesnom nasljeđu.

Osamostaljenjem Hrvatske, povlačenjem vojske iz centra Grada i prostornim uređenjem, Grad Solin započinje svoj turistički napredak. Od 1995. godine u Gradu se svake godine održava manifestacija Solinsko Kulturno ljeto, u organizaciji TZ Grada Solina i suorganizaciji Doma Kulture Zvonimir. U početku je bilo skromno organizirano, s tek nekoliko manifestacija i pokojim koncertom, a danas traje od 1. srpnja do 8. rujna i obiluje koncertima, kulturnim događajima i raznim drugim aktivnostima.

Vjerski turizam u gradu je dobio poseban naglasak za vrijeme posjeta pape Ivana Pavla II Solinu, 1998. godine, kada je, kako se voli reći u narodu, Solinsko tlo postalo svetim.

To je naglasilo važnost kršćanskog odjeka u Saloni i Solinu kroz cijelu povijest, a sam Papa je rekao da se nalazi na Marijinom prasnvetištu.

Shvaćajući da za postizanje željene turističke potražnje ipak treba više od nekoliko događaja ljeti i jedan vjerski događaj godišnje, TZ Grada Solina u suradnji s ostalim kulturnim kućama u Gradu počinje s organizacijom raznih manifestacija. U sklopu Solinskog kulturnog ljeta svake se godine organiziraju koncerti, izložbe, predstave, dječji programi. Također se organiziraju određene manifestacije i izvan sezone kako bi grad oživio i tijekom zimskih mjeseci. Takvim razvojem turističke ponude, odnosno razvojem i organiziranjem sadržaja u kojima mogu sudjelovati i domaći stanovnici i svi gosti i posjetitelji Grada Solina, počinje pravi razvoj turizma u Gradu. Počinju se graditi hoteli, privatni objekti za smještaj te se otvaraju restorani i ostali ugostiteljski objekti.

Uz zajednički rad, Grad i lokalno stanovništvo stvaraju uvjete za razvoj turizma u nadi da će sva bogatstva koja Grad ima doći do izražaja. Zahvaljujući vrijednom radu TZ-a, Uprave Grada i lokalnog stanovništva, danas Solin itekako postoji na turističkoj karti Hrvatske, a u suradnji s Gradom Splitom i Trogirom, čini sveukupnu turističku ponudu središnje Dalmacije.

3.1. Analiza sadašnjeg stanja

Kako bi se analiziralo trenutno stanje turističke ponude, treba šire sagledati cijelu sliku svih faktora koji utječu na razvoj turizma u gradu. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021. godine, Solin je na popisu od 8 gradova u kojima je zabilježen porast broja stanovnika, a popularno je reći da je Solin najmlađi grad u Hrvatskoj, ali to se ne može sa stopostotnom sigurnošću dokazati. Grad Solin svojom infrastrukturom privlači mlade obitelji u grad. Grade se zgrade, ali ne radi se o masovnoj izgradnji betonskih šuma, već se grade u skladu sa prirodnim izgledom Grada i tako da ne narušavaju njegovu vizuru. Grad ima nekoliko osnovnih škola i dječjih vrtića, od kojih je jedan otvoren 2021. godine i već se govori o manjku prostora za količinu djece koja živi u Solinu. Također, u planu je izgradnja srednje škole kako bi se i na tom području „osamostalio“ od Grada Splita.

Jedan od problema s kojima se stanovnici Solina suočavaju jest ta što je grad Solin veliko arheološko nalazište. Gdje god u gradu krenu graditi i iskopavati temelje, naiđu na ostatke nečega, a zatim konzervacija i dokumentacija prostora usporava gradnju, a samim time se otežava rast grada.

Grad Solin je prijatelj djece, obiluje dječjim igralištima te infrastrukturom i aktivnostima za djecu i roditelje. Svojim radom, gradska uprava se izuzetno trudi privući mlado stanovništvo u grad. S obzirom da jedno pomaže drugo, mlado stanovništvo je ono što je potrebno za kvalitetan razvoj turizma, ali i grada u globalu. Radno sposobni mladi ljudi donose nove i svježije ideje, a to je sigurno jedna od karakteristika potrebnih za podizanje turističke ponude na višu razinu.

3.1.1 Turistička infrastruktura

Preduvjet za razvoj turizma u određenoj destinaciji predstavljaju receptivni kapaciteti točnije objekti čija je namjena smještaj i ugostiteljske usluge gostima za vrijeme boravka u destinaciji. Turistička infrastruktura čini sve objekte za smještaj i ugostiteljske objekte na jednom području koji služe za funkcioniranje turističke ponude i privlačenje turističke potražnje. Pravilnom kategorizacijom i organizacijom objekata mogu se ciljati i određeni turistički segmenti koji se žele privući u destinaciju.

Ponuda smještajnih kapaciteta u gradu Solinu nije nešto čime se grad može pohvaliti. Naime u Solinu postoje tek dva hotela – Hotel Salona Palace **** i Hotel President *****. Ostatak smještajnog kapaciteta su privatne sobe i apartmani, kojih svake godine ima sve više.

Vrsta smještajnog objekta	Broj objekata	Broj kreveta
Hoteli	2	257
Privatni smještaj	185	1327
Ostali ugostiteljski objekti za smještaj	12	216

Tablica 1: prikaz objekata za smještaj u gradu Solinu

Izvor: izrada autorice prema podacima TZ grada Solina

Prema prikazanim podacima iz TZ grada Solina, broj kreveta u Solinu uglavnom zauzima privatni smještaj i hoteli. U posljednjih nekoliko godina broj kreveta u privatnom smještaju se udvostručio, dok novih hotela nije bilo.

Prosječna godišnja bruto stopa iskorištenosti svih smještajnih kapaciteta u Solinu iznosi oko 11%, pri čemu su hoteli najviše iskorišteni, dok obiteljski smještaj bilježi najnižu stopu, što je uobičajeno za primorske destinacije. Zbog izražene sezonalnosti turističke potražnje i činjenice da većina smještaja ne posluje tijekom cijele godine, realna (neto) stopa iskorištenosti smještajnih kapaciteta u Solinu vjerojatno je nešto viša, ali i dalje ostaje relativno niska.²⁸

Pregled ugostiteljskih objekata za usluživanje hrane i pića, daje zadovoljavajući odgovor. U Solinu nema gomile restorana i drugih ugostiteljskih objekata već sasvim dovoljno za trenutačne potrebe grada. To se naravno ne odnosi na kafiće i barove, kojih ima mnogo kao i u većini hrvatskih gradova.

Gastro ponuda Solina se uglavnom odnosi na tradicionalna dalmatinska jela, ali i na riblja jela vezana uz rijeku Jadro.

3.1.2. Kulturne manifestacije

Tijekom godina djelovanja TZ grada Solina pokrenuli su se mnogi novi projekti koji su zaživjeli među ljudima, kako domaćim tako i stranim. Tijekom cijele kalendarske godine se održavaju događanja kako bi se privuklo znatiželjne goste do svuda.

Naravno, najpoznatija događanja su ona koja se događaju ljeti, jer je na njih stavljen najveći naglasak. *Solinsko kulturno ljeto* je najpoznatiji solinski festival događaja: koncerti, dramske predstave, večeri poezije, radionice starih zanata te kulinarske radionice. Festival se održava svake godine od 1. srpnja do 1. rujna. još od 1995. godine. Sve manifestacije tijekom solinskog kulturnog ljeta se odvijaju u samom centru grada (Gradini, Gašpinoj mlinici ili Domu kulture Zvonimir), dok se nekolicina održava u Saloni.

²⁸ Miličević, K. i suradnici, (2018.) Strategija razvoja turizma grada Solina 2018.-2025., Institut za turizam, Zagreb, str. 14

Jedan od onih koji se održavaju u Solini jest manifestacija *Romantika u Solini*. Ovaj događaj se trudi autentično interpretirati antičku baštinu te se organiziraju tematske večeri pri čemu se na vjerno prikazuje život u Solini u razdoblju antike. Program manifestacije uključuje ulaz cara Dioklecijana u pratnji supruge Priske i rimske straže u Salontanski emfiteatar, zatim borbu gladijatora, izvode se antički plesovi te se izvode performansi s vatrom. Na ulazu u amfiteatar se nalazi sajam antičkih zanata s prezentacijom raznih obrta i zanata iz antičkog doba. Drugi dan se izvodi prikaz antičkog vjenčanja kojim se prikazuju običaji antičkih mladenaca. Treća večer je usmjerena samo na sajam antičkih zanata i odvija se u samom centru Solina, uz glazbenu pratnju.²⁹

Međunarodni festival karikatura je događaj koji okuplja zaljubljenike u karikature te preko 1000 karikaturista iz 200 zemalja svijeta svake godine. Festival se održava krajem rujna te time produljuje sezonu. U tri dana programa, izlagači imaju predstavljanje radova za natjecateljski dio, prikaz najboljih radova iz prethodnih godina za revijalni dio te na kraju razne radionice za djecu i odrasle gdje se svi mogu okušati u crtanju karikatura.³⁰

Zimska Solinska manifestacija *Solin Winterfest* kroz 4 različite teme prikazuje svu kulturnu, prirodnu i vjersku baštinu grada Solina.³¹ Od kulturnih događanja organizirane su noći muzeja, likovne radionice na kojima se oslikava Salona, brojne arheološke radionice, igranje antičkih igara te čajevi starih zanata (kukičanje, šivanje i pletenje).

3.1.3. Analiza turističke potražnje

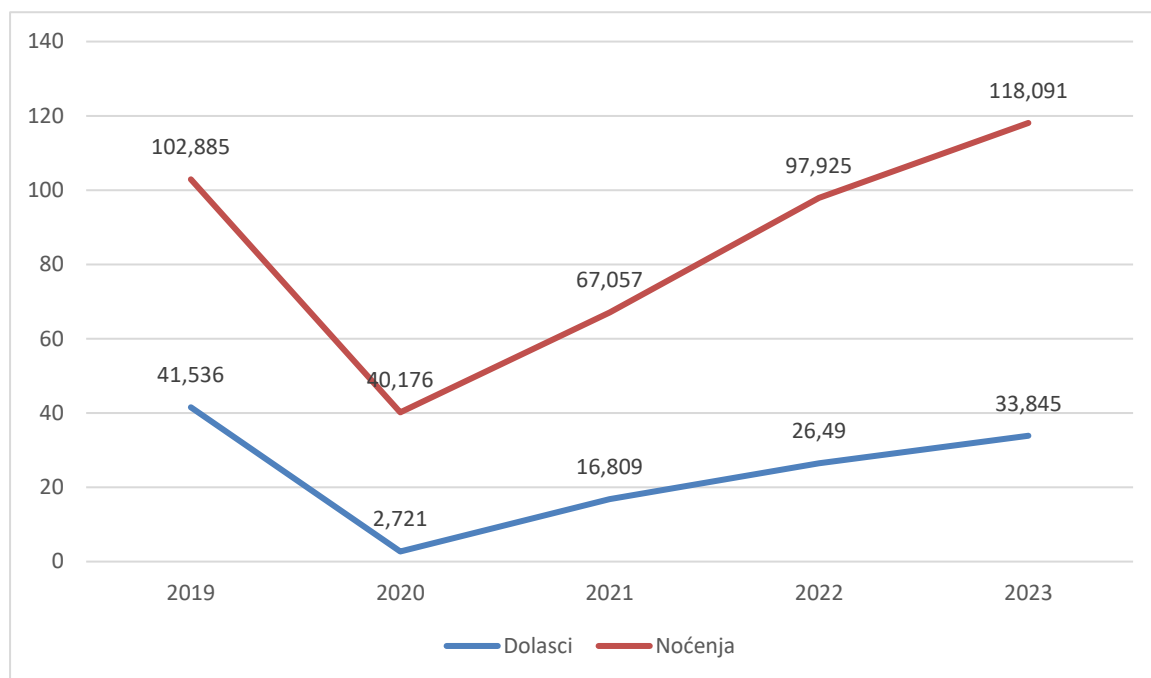
Iz godine u godinu, grad Solin bilježi sve bolje turističke podatke. Prema podacima Turističke zajednice grada Solina, na području grada Solina u 2023. godini ostvareno je 33.845 turističkih dolazaka te 118.091 noćenja. U odnosu na 2022. godinu, radi se o porastu od gotovo 128% u broju turističkih dolazaka te 120% u broju ostvarenih noćenja. Radi se iznimno značajnom postotku rasta.

²⁹ <https://solin-info.com/kalendar-dogadjaja/kulturno-zabavne-manifestacije/romantika-u-soloni> (10.08.2024.)

³⁰ <https://solin-info.com/kalendar-dogadjaja/kulturno-zabavne-manifestacije/međunarodni-festival-karikatura> (10.08.2024.)

³¹ <https://solin-info.com/kalendar-dogadjaja/kulturno-zabavne-manifestacije/winterfest> (10.08.2024.)

Kako bi se dobio bolji uvid u rast broja turističkih dolazaka i noćenja tijekom godina u gradu Solinu, u nastavku se nalazi grafikon s prikazom usporedbe dolazaka i noćenja 2018.-2023. godine.

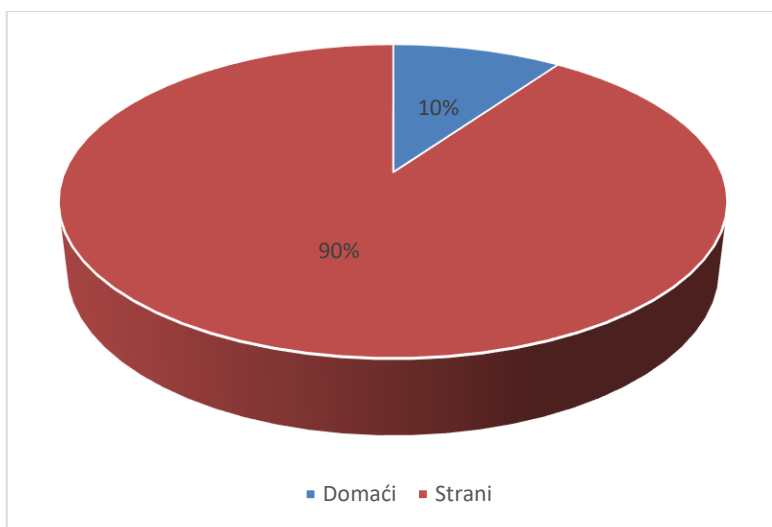

Grafikoni 1: turistički dolasci i noćenja u gradu Solinu po godinama 2018.-2023.

Izvor: prikaz autorice prema podacima Turističke zajednice grada Solina

Na grafikonu se mogu primijetiti dvije pojave: izuzetno dobri rezultati u 2019., zatim drastičan pad pod utjecajem pandemije COVID-a u 2020. i nakon toga jasno vidljiva progresivna linija koja ukazuje da se nakon pandemije situacija vraća u normalno stanje te se nastavlja ravnomjeran rast kroz godine, kao što je bio slučaj prije 2019.

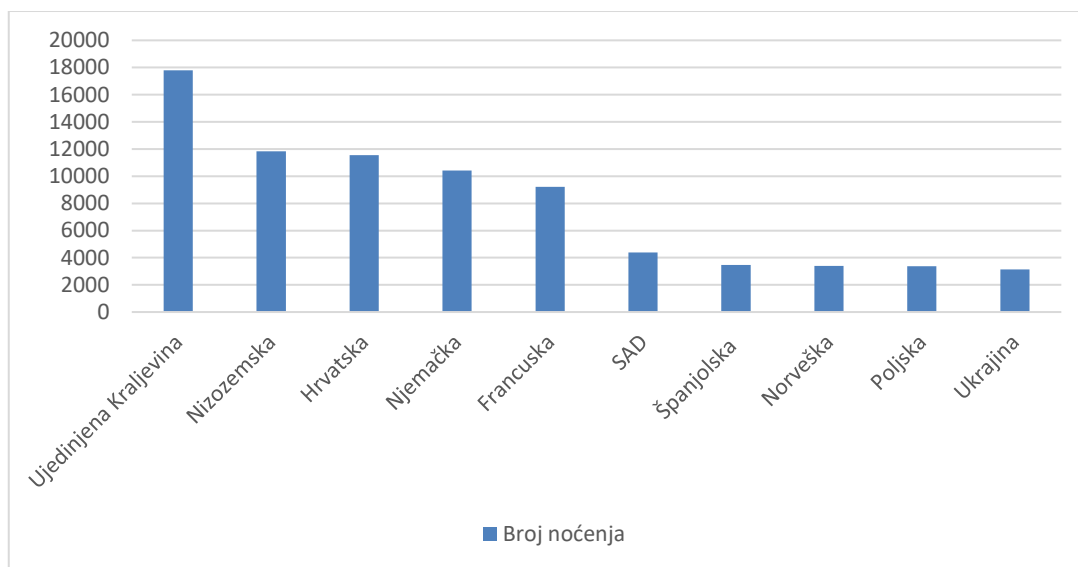
Znatan porast broja noćenja vidljiv je iz 2022. u 2023. godinu što pokazuje sve izraženiji interes za posjet Solinu.

Grafikoni 2: odnos noćenja domaćih i stranih turista u Solinu u 2023. godini

Izvor: prikaz autorice prema obrađenim podacima Turističke zajednice grada Solina

Od ukupnog turističkog prometa u 2023., otprilike 10% otpada na domaće turiste, a gotovo 90% na strane turiste, što ukazuje na popularnost destinacije među stranim posjetiteljima.

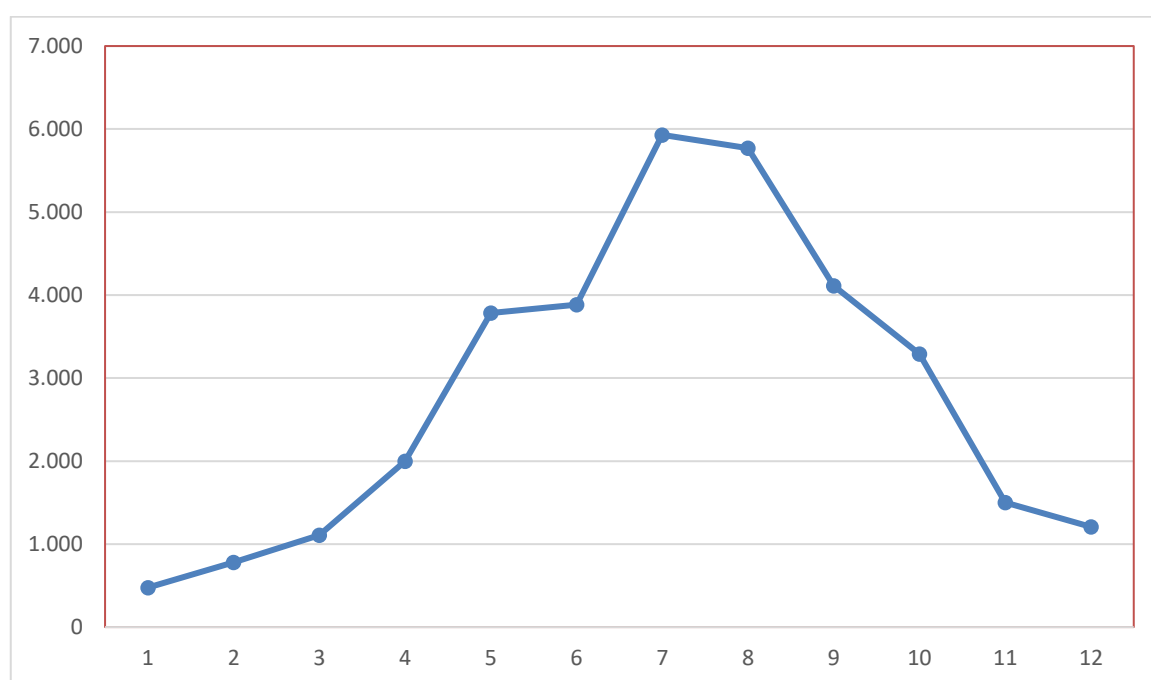
Grafikoni 3: zemlje s najvećim udjelom u ukupnom broju ostvarenih noćenja u Solinu u 2023. godini

Izvor: prikaz autorice prema obrađenim podacima Turističke zajednice grada Solina

U 2023. godini, najveći broj noćenja ostvarili su turisti iz Ujedinjene Kraljvine, čak 15,06% od ukupnog udjela noćenja u Solinu te godine. Zatim slijede gosti iz Nizozemske

(10,01%), zatim domaći gosti iz Hrvatske (9,79%), Njemačke (8,82%), Francuske (7,81%), SAD-a (3,71%), te gosti iz Španjolske, Norveške, Poljske i Ukrajine sa nešto više od 2% u ukupnom udjelu u noćenjima u gradu Solinu.

Prema obrađenim podacima, vidljivo je da još uvijek domaći turisti još uvijek nemaju dovoljno interesa za posjet Solinu. Iako čine 9,79% od ukupnog udjela noćenja tijekom 2023. godine, čine tek 10% od ukupnog broja dolazaka. Takav trend nije slučaj samo za grad Solin, već i za mnoge domaće destinacije za koje interes domaćih turista nije pretjerano izražen te su mnogo više prepoznate u očima stranih turista.

Grafikoni 4: turistički dolasci u gradu Solinu po mjesecima 2023. godine

Izvor: prikaz autorice prema podacima Turističke zajednica grada Solina

Kao i većina naših primorskih destinacija, tako se i u gradu Solinu najveći dio turističkog prometa odvija tijekom ljetnih mjeseci. Gotovo 58% ukupnog turističkog prometa u Solinu se događa od lipnja do rujna. Ono što je iznenađenje jest što je ostvaren veći broj dolazaka tijekom rujna nego tijekom lipnja. Najveći broj dolazaka je ostvaren u srpnju, njih čak 5.930, dok je najmanji broj dolazaka ostvaren u siječnju – 476. takav podatak ukazuje na visoko izraženu sezonalnost, ali provođenjem mjera za produljivanje sezone na kojima rade u Hrvatskoj turističkoj zajednici, pa tako i u Turističkoj zajednici grada Solina, takvi rezultati bi se mogli mijenjati.

4. Interpretacijski centar

Interpretacijski centar je vrsta informativnog centra koji je posvećen edukaciji i informiranju posjetitelja o određenoj temi, lokalitetu, povijesnom događaju, prirodnom fenomenu ili kulturnom nasljeđu. Glavna svrha interpretacijskog centra je predstaviti kompleksne informacije na jasan, zanimljiv i pristupačan način, često koristeći multimediju, interaktivne izložbe, vodiče i druge edukativne alate.

Ključne karakteristike interpretacijskih centara:

1. **Edukacija i informiranje:** Interpretacijski centri pružaju posjetiteljima priliku da uče o određenoj temi kroz informativne sadržaje, kao što su tekstualni paneli, videozapisi, modeli i interaktivne instalacije.
2. **Interaktivnost:** Ovi centri često uključuju interaktivne elemente, poput simulacija, digitalnih zaslona, virtualnih tura i radionica, kako bi potaknuli aktivno sudjelovanje i angažman posjetitelja.
3. **Multimedija:** Korištenje različitih medija, uključujući zvuk, sliku, video i fizičke eksponate, omogućuje da se informacije prenesu na više osjetila i tako povećava razumijevanje i interes publike.
4. **Tematska usmjerenost:** Svaki interpretacijski centar obično je fokusiran na specifičnu temu ili područje, bilo da se radi o prirodnoj baštini (nacionalni parkovi, rezervati), povijesnim događajima, kulturnim znamenitostima ili lokalnim tradicijama.
5. **Lokalni kontekst:** Ovi centri često imaju snažan naglasak na lokalitetu gdje se nalaze, pružajući posjetiteljima uvid u specifičnosti tog područja, bilo da je riječ o povijesnim, ekološkim ili kulturnim aspektima.

Jedna od zadaća interpretacijskog centra jest na prikladan način predstaviti posjetiteljima resurs koji može doživjeti kao proizvod, dok mu je druga funkcija razjasniti postojeću stvarnost i prošlost određenog kraja i u konačnici se može koristiti kao edukativni materijal u obrazovanju na svim razinama.

Ključna zadaća interpretacijskog centra podrazumijeva i predočavanje elemenata prirode i kulture na način da posjetitelji mogu razumijeti povijest i namjenu baštinskog predmeta, a da

nisu došli u izravan kontakt sa resursom što budi želju za upoznavanjem šireg područja i naravno vodi do razvoja turizma.

Prema svemu navedenom, može se zaključiti da je interpretacijski centar baštinski sadržaj koji se nalazi u otvorenom ili zatvorenom prostoru, a nema na raspolaganju originalne artefakte, ali za cilj se postavlja otkrivanje očitih ili skrivenih značenja onoga što se želi interpretirati³²

4.1. Primjeri dobre prakse u Hrvatskoj i u svijetu

Posljednjih nekoliko godina, trend interpretacijskih centara u velikom je zamahu. Po svojoj definiciji mnogo se razlikuju od muzeja i na neki način su ljudima zabavniji nego muzeji. Obzirom da potražnja sve više teži zabavi i interaktivnom doživljaju, interpretacijski centri dobivaju na važnosti i otvara ih se sve više u svijetu, ali i kod nas. Predstavnici ponude su uvidjeli sve benefite koje donosi takav centar jer imaju priliku interpretirati svoju baštinu i valorizirati je na način na koji to još nije učinjeno. Daje se na važnosti manjim sredinama koje imaju vlastite zanimljive povijesne priče, a za koje nije bilo izraženo zanimanje ili se za njih nije znalo ili s druge strane, lokaliteti i priče veoma poznati kojima je nedostajala valjana valorizacija.

U nastavku je navedeno nekoliko interpretacijskih centara iz Hrvatske i svijeta.

Posjetiteljski centar „Ivanina kuća bajke“

Ivanina kuća bajke je jedinstveni multimedijalni i interaktivni centar za posjetitelje u svijetu koji slavi bajke i svekoliko bajkovito stvaralaštvo. Nalazi se u Frankopanskom kaštelu u Ogulinu, rodnom mjestu najznačajnije hrvatske spisateljice bajki, Ivane Brlić – Mažuranić. Ivanina kuća bajke sastoji se od multimedijalne stalne izložbe, biblioteke, multifunkcionalnog prostora za radionice te suvenirnice. Aktivno djeluje i putem svoje web stranice, koja uključuje virtualnu bazu bajki i online knjižnicu. Također, razvija izdavačku djelatnost i tijekom cijele godine organizira kreativne i edukativne programe u područjima

³² Ratković Ayemir D.L. et al: *Priručnik za interpretaciju baštine*, ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika, Ljubljana 2020.

pripovijedanja, literarnog i likovnog izraza, filma, predstava i primijenjenih umjetnosti i dizajna, namijenjene i djeci i odraslima.

Ideja za osnivanje ovog centra potekla je 2006. godine na inicijativu Turističke zajednice grada Ogulina u sklopu razvoja kulturnog turizma u Ogulinu – zavičaju bajki. Tvrtka Muze d.o.o. izradila je projekt. Prema toj studiji, Centar za posjetitelje Ivanina kuća bajke i međunarodni Ogulinski festival bajke zamišljeni su kao ključni elementi razvoja jedinstvene destinacije koja gradi svoj identitet na bajci. Glavni motiv za ovu ideju proizašao je iz činjenice da je Ogulin rodno mjesto Ivane Brlić-Mažuranić, najpoznatije hrvatske spisateljice bajki. Njezine priče, posebno zbirka "Priče iz davnine", duboko su povezane s Ogulinom, njegovom nematerijalnom baštinom i prirodnom ljepotom. Također, bajke kao književni žanr nude velik potencijal za kreativno djelovanje, ciljanje i fokusirano marketinško komuniciranje, pozicioniranje destinacije, te razvoj interkulture razmjene i međunarodne suradnje temeljen na europskoj ideji projekta.³³

Posjetiteljski centar Speleon

Posjetiteljski centar Speleon dio je Javne ustanove Baraćeve špilje za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima na području općine Rakovica. Ovo područje spada u značajni krajobraz Republike Hrvatske od ožujka 2016. godine, a pisani materijali o Baraćevevim špiljama sežu još u 17. st.

Značajni krajobraz obuhvaća površinu od 5,19 km² te predstavlja prvo i zasad jedino zaštićeno područje u općini Rakovica, izuzev područja Ekološke mreže Natura 2000. Prostire se kroz tri naselja: Nova Kršlja, Stara Kršlja i Grabovac Drežnički. Zbog geografskog položaja, klimatskih prilika te duge povijesti čovjekovog utjecaja ovaj je prostor bogat geospeleološkim, geomorfološkim, paleontološkim, biološkim i krajobraznim vrijednostima. Cilj zaštite je očuvati geomorfološke i geospeleološke vrijednosti krškog područja, mozaični krajobraz prirodnih i doprirodnih staništa kao i s njime povezanu bioraznolikost.³⁴

³³ <https://www.ivaninakucabajke.hr/hr/> (2.9.2024.)

³⁴ <https://baraceve-spilje.hr/znacajni-krajobraz/> (2.9.2024.)

Posjetiteljski centar podzemne baštine Speleon projekt je koji interpretira prirodnu baštinu kroz lokalne speleološke objekte u Značajnom krajobrazu Baraćeve špilje i područjima mreže Natura 2000 u općini Rakovica. Glavna svrha projekta je kroz edukaciju i bogato multimedijalno iskustvo razviti svijest o očuvanju prirode i važnosti održive interakcije između ljudi i prirode kod budućih posjetitelja. Osnivanje ovog centra na temu Baraćevih špilja pruža priliku za sveobuhvatan razvoj rakovačkog kraja i dodatnu valorizaciju Baraćeve špilje kao atraktivnog, ali još nedovoljno poznatog prirodnog dragulja Like. Zgrada kružnog oblika površine 1200 m² uključuje multimedijalnu dvoranu, stalni postav izložbe, dječju igraonicu, speleo-dokumentacijsku knjižnicu, depo, urede, atrij te ugostiteljski sadržaj i suvenirnicu. Objekt unapređuje infrastrukturu i omogućava inovativan, jedinstven i privlačan prikaz kulturnih i prirodnih vrijednosti lokaliteta za sve posjetitelje. Stalni postav izložbe koristi suvremene multimedijalne interpretacijske modele, uključujući makete, LCD ekrane, smartglass, replike, animacije, multitouch ekrane, osjetilne komore i atrij s hiperrealističnim replikama životinja.³⁵

³⁵ <https://baraceve-spilje.hr/posjetiteljski-centar/> (2.9.2024.)

Interpretacijski centar Kninskog muzeja

Kninski muzej započeo je s radom 1969. godine, a njegov postav obuhvaća etnografsku, arheološku, djelomice kulturno-povijesnu i geološko-paleontološku zbirku. Kako bi obuhvatili cijelu povijest Kninske tvrđave, koja je naravno pod upravljanjem Kninskog muzeja, angažirali su Muze d.o.o. kako bi na zabavan i interaktivan način približili povijesno bogatstvo svim naraštajima.

Zadatak Muza bio je pretvoriti tisućljetnu povijest utvrde u zanimljivu izložbu koja će privući posjetitelje svih dobnih skupina. U suradnji s koautorima, stvorili su dinamičan i zabavan narativni prostor koristeći interaktivne makete, bogat video i audio sadržaj, animacije, ilustracije, arhivske fotografije i informativne tekstove. Posebnost vizualnog identiteta izložbene scenografije u najvećoj izložbenoj dvorani čine vunene tapiserije, inspirirane ranosrednjovjekovnim pleterima, koje odražavaju važnost ovčarstva u opstanku kninskih zajednica tijekom tisućljeća.

Motivi pletera povezani su s dva ključna protagonista ovog dijela izložbe: kraljem Zvonimirom i fra Lujom Marunom. Posvećena su im dva atraktivna izložka: interaktivni kraljevski tron i multimedijalna knjiga o osnivaču hrvatske ranosrednjovjekovne arheologije. Ilustracijama vojnih uniformi ugarsko-hrvatskog, osmanskog, mletačkog, francuskog i austrijskog vojnika omogućuje se glas „anonimnim” osobama čiji su predmeti otkriveni arheološkim iskopanjima na tvrđavi.

Uz interpretacijski centar nalazi se mreža teško prohodnih tunelskih prostora, nekada zaštićenih topničkih položaja, u kojima je smještena umjetnička instalacija s izraženim autorskim potpisom. Apstraktne skulpture oživljavaju svjetlosni efekti i glazba, što dinamizira duh Kninske tvrđave kroz suvremenu umjetnost i približava baštinu novoj publici. U prizemlju se nalazi igraonica temeljena na arheološkim istraživanjima, a posjetitelji mogu uživati u virtualnom letu balonom. Također, dostupne su naočale za mješovitu stvarnost koje omogućuju inovativni obilazak spajajući virtualni i stvarni svijet, što je prvi takav sadržaj u Hrvatskoj.³⁶

³⁶ <https://muze.hr/projekti/kninska-tvrđava/> (2.9.2024.)

Slika 5: Interpretacijski centar Kninskog muzeja

Izvor: <https://www.kninskimuzej.hr/interpretacijski-centar/>

Interpretacijski centar Fortress Builders

Ovaj Centar nalazi se u Valletti na Malti. Povijest Malte je na mnogo načina povijest njezinih utvrda. Ogromna ostavština utvrda, citadela, tornjeva, baterija, rovova, betonskih utvrda, bunkera i bunkera koji dominiraju stjenovitim krajolikom Malte svjedoče o intenzivnim razdobljima vojnih aktivnosti koja su oblikovala povijest malteških otoka.

Interpretacijski centar Fortress Builders usredotočen je isključivo na objašnjavanje povijesti i značaja malteške vojne arhitektonske baštine, od prapovijesti do britanskog razdoblja. To čini putem velikih maketa, grafičkih informacijskih ploča i raznih interaktivnih medijskih kioska. Centar također skreće pozornost na činjenicu da su od svih ratnih oružja, utvrde možda jedine bile namijenjene zaštiti života, a ne uništavanju. Vojna arhitektura nije ratoborna i provokativna, već je sama njezina bit bila miroljubivi suživot. Osmišljen je za održavanje autoriteta, a ne za uzurpiranje; umijeće obrane, a ne napada.

Smješten u velikom skladištu iz šesnaestog stoljeća, centar stoga privlači pozornost na kreativne, a ne na destruktivne aspekte ljudske genijalnosti nastojeći usaditi osjećaj i

poštovanje prema arhitekturi, inženjerstvu i umjetnosti, te načinu na koji su ova tri elementa spojena oblikovati zastrašujuće utvrde Malte.³⁷

Interpretacijski centar The Romanesque

Interpretacijski centar romanike (CIR), koji promovira *Put romanike*, otvoren je za javnost 27. rujna 2018. u gradu Lousada, Porto.

Izložbeni koncept koji stoji iza ovog velikog mjesta širenja povijesno-kulturne baštine ističe se smjelošću svoje arhitekture, ali i višestrukim interaktivnim iskustvima koje pružaju muzeografski sadržaji. Uz recepciju, bar i knjižnicu, interpretacijski centar obuhvaća izložbeni prostor od približno 650 četvornih metara, organiziran u velikom središnjem foajeu i šest tematskih soba: Teritorij i osnivanje Portugala; Srednjovjekovno društvo; romanika; Graditelji; Simbolika i boja; Spomenici kroz vrijeme.

CIR se pojavljuje kao idealno mjesto za početak otkrivanja Rute romanike i njezinog utjecajnog područja, kao i umjetnosti i simbolizma koji su obilježili Portugal i Europu tijekom nekoliko stoljeća u srednjem vijeku.³⁸

Slika 6: interpretacijski centar The Romanesque

Izvor: <https://www.archdaily.com/928758/interpretation-centre-of-romanesque-spaceworkers> (2.9.2024.)

³⁷ <https://heritagemalta.mt/explore/fortress-builders-interpretation-centre/> (2.9.2024.)

³⁸ <https://www.rotadoromanico.com/en/Monuments/interpretation-centre-of-the-romanesque/> (2.9.2024.)

Centar za posjetitelje Fontina di Valpelline

Muzej i centar za posjetitelje Fontina di Valpelline ilustrira njegovu povijest i proizvodnju kako bi posjetitelji bolje razumjeli posebnosti koje ovaj sir, zaštićen oznakom izvornosti, čine tako jedinstvenim. Zadruga proizvođača mlijeka i fontine otvorila je ovaj centar 2003. godine u svom skladištu za dozrijevanje sira u Valpellineu, pokrajina Valle d'Aosta, Italija. Sir se proizvodi pri svakoj mužnji i dozrijeva najmanje 3 mjeseca.

Centar, koji se prostire na dva kata, ugošćuje izložbeni prostor podijeljen u tri dijela: "Povijest", "Okoliš", "Prerada", kao i mali prostor posvećen obrtu u dolini Aoste.

U dvorani za projekcije, koja prima do 50 mjesta, može se pogledati iscrpan film dostupan na talijanskom, francuskom, engleskom i njemačkom jeziku, koji detaljno prikazuje sve faze Fontine proizvodnje.

Posjet muzeju i centru uključuje i spektakularna Fontina skladišta za sazrijevanje iskopana u stijeni, od kojih je jedno nastalo unutar drevnog rudnika bakra i u kojem Fontina DOP ostaje 80 dana i poprima svoj slatki i neponovljivi okus. Stručno vodstvo posjetitelje vodi po ovom skladištu te objašnjava tehnike kojima sirevi postižu optimalno sazrijevanje.

Na kraju se nalazi multimedijaska postaja te prodajno mjesto, a posjetitelji mogu i degustirati proizvode.³⁹

³⁹ <https://www.lovevda.it/it/banca-dati/8/musei/valpelline/museo-della-fontina-e-centro-visitatori/1317>
(2.9.2024.)

5. Interpretacijski centar: Starohrvatski Solin

Unatoč slavnoj prošlosti te mnoštvu kulturno-povijesnih lokaliteta, grad Solin nema nijednu kulturnu ustanovu u kojoj bi mogao prikazati bogatstvo koje ima. S obzirom na poziciju koju je grad imao prije osamostaljena Hrvatske, lokalitete u gradu Solinu su preuzele muzejske kuće iz grada Splita. Tako je Salona, odnosno antički dio Solina pod upravljanjem Arheološkog muzeja u Splitu, dok je starohrvatski dio pod upravljanjem Muzeja Hrvatskih Arheoloških spomenika. U posljednje vrijeme, mnogo je i privatnih arheoloških kuća koje uz razna dopuštenja grada i konzervatorskog ureda u Splitu, također istražuju na području Solina i to oba povijesna razdoblja. Problem na koji se nailazi u takvom načinu upravljanja i međusobne suradnje, jest taj što nitko nema potpunu autonomiju pri prezentaciji baštine.

U svijetu pa tako i u Hrvatskoj, postoje mnogi projekti koji spajaju arheologiju i turizam. Od interaktivnih muzeja, preko interpretacijskih centara pa sve do programa obrade arheoloških nalaza uz stručno vodstvo. Takvi programi omogućuju turistima da ne budu samo pasivni promatrači povijesti, nego da je na poseban način i dožive.

5.1 Analiza problema istraživanja

Povijest grada Solina je podijeljena na dvije velike cjeline: antika i rano srednjovjekovlje, naravno jedno od drugog neodvojivo. Oba razdoblja povijesti su ostavila veliki trag u gradu, ali i njegovoj okolini koji određuju identitet grada do današnjeg dana. Uzimajući u obzir stanje u bivšoj državi te činjenicu da grad Solin niti nije bio grad te se nije vodilo računa o svim kulturno-povijesnim aspektima, jasno je zašto se o njihovoj valorizaciji može govoriti tek nakon osamostaljenja Hrvatske. Stanovništvo Solina i njegove okolice, uključujući gradove Trogir i Split, donekle je upoznato s bogatstvom solinske povijesti, međutim turisti i posjetitelji poznaju tek nekoliko osnovnih informacija koje se vežu uz grad. Obzirom da se radi o destinaciji koja imaju sve predispozicije postati jedno od središta kulturnog turizma, potrebno je da se saznanja transparentnije valoriziraju, kako bi spoznaje o Solinu dosegle mnogo dalje.

Nadalje, vrijeme antike, odnosno Rimskog Carstva bilo je zastupljeno svugdje po Europi. Postoji mnogo rimskih ostataka koji do današnjeg dana bivaju prezentirani samom svojom pojavom ili naravno izložbenim postavom u muzeju. Vrlo je široko rasprostranjeno znanje o rimskim kolonijama te njihova kulturna ostavština koja je oblikovala civilizacije do danas. Nikako se ne osporava slavno doba Rimske Salone niti joj se pokušava oduzeti na važnosti, ali postoji osjećaj da je ta vrsta prezentacije visoko zastupljena i koliko god je drugačija na svoj poseban način, vrlo je slična ostalim takvim lokalitetima.

U toj situaciji Solin ima posebnost: spada u jedan od nekoliko gradova na širem području Dalmacije koji se naziva Hrvatskim kraljevskim gradom. Kulturno – povijesni lokaliteti, arheološki ostaci i nalazi mogli bi pružiti posjetiteljima i lokalnom stanovništvu novi doživljaj grada te ih upoznati sa slavnom hrvatskom prošlošću, koja je jedinstvena u svijetu.

Upravo iz tih razloga, Solin može ponuditi nešto jedinstveno i drugačije. Postojanje interpretativnog centra u kojem posjetitelji mogu naučiti ponešto o najslavnijem razdoblju hrvatske povijesti, imalo bi velik značaj, ali i odjek jer bi druge lokacije sa sličnom pričom dobile poticaj da i same osmisle nešto inovativno. Osim kulturno-povijesnog značaja koje bi takav centar predstavljao za nacionalni identitet, predstavljao bi i izvrstan turistički proizvod koji uvodi novinu u postojeću ponudu grada Solina.

Obzirom da je interpretacijski centar ustanova koja služi ponajprije za interpretiranje nečega, u ovom slučaju kulturne baštine, postavlja se nekoliko razloga zašto bi interpretativni centar činio dobro gradu Solinu:

- Očuvanje i promocija kulturno-povijesne baštine: interpretacijski centar bi pomogao u očuvanju, dokumentiranju i prezentiranju baštine. Kroz modernu interpretaciju, posjetitelji bi bolje razumjeli povijesni značaj Solina i njegovu ulogu u povijesti Hrvatske.
- Edukacija lokalne zajednice i posjetitelja: centar bi služio kao edukacijski resurs za lokalno stanovništvo, škole, ali i turiste. Osigurao bi pristup informacijama o lokalnoj povijesti, arheologiji i kulturi, što bi pridonijelo većem razumijevanju i ponosu na lokalnu baštinu.
- Turistička atrakcija: Solin već privlači turiste zbog svojih povijesnih znamenitosti, ali interpretacijski centar bi mogao značajno povećati interes.

Takav centar bi pružio dodanu vrijednost posjetiteljima, omogućujući im dublje razumijevanje povijesnog konteksta kroz izložbe, multimedijalne prezentacije ili vođene ture.

- Poticanje razvoja kulturnog turizma: Kulturni turizam je rastući trend, a Solin bi kroz interpretacijski centar mogao postati još privlačnija destinacija za posjetitelje zainteresirane za povijest i kulturu. Centar bi mogao postati polazišna točka za istraživanje šireg područja, uključujući druge povijesne lokalitete istog sadržaja (Nin, Knin, Tomislavgrad), a po uzoru na TZ Kvarner i njihov projekt „Putovima Frankopana“, mogla bi se napraviti zanimljiva priča koja obuhvaća starije razdoblje hrvatske povijesti.
- Unapređenje svijesti o značaju Solina: Interpretacijski centar bi pomogao u podizanju svijesti o Solinu ne samo kao arheološkom lokalitetu, već i kao važnom mjestu u povijesti Hrvatske. Kroz izložbe i edukativne programe, posjetitelji bi mogli saznati više o ključnim povijesnim događajima, osobama i kulturnim trendovima koji su oblikovali Solin.

5.1.1. Potreba za interpretacijskim centrom

Na osnovi svih dosad obrađenih informacija o turističkoj ponudi grada Solina, potrebno je saznati kakav je stav sudionika koji formiraju turističku ponudu grada. Iz tog razloga, odrađena su dva polustrukturirana intervjua kojima se istražio stav dvije različite struje. Prvi ispitanik je zaposlenik Muzeja Hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, dok je drugi ispitanik zaposlenik Javne ustanove u kulturi „Zvonimir“ u Solinu. Ispitanicima je postavljeno 5 pitanja, a obzirom na prirodu intervjua, ispitanici nisu strogo odgovarali na njih. Ispitanicima su postavljena sljedeća pitanja:

- Je li Starohrvatska povijest dovoljno prezentirana u turističkoj ponudi grada Solina?
- Što bi osnutak jednog ovakvog Centra značio za grad Solin i njegovu okolicu?
- Mislite li da bi interpretacijski centar privlačio lokalno stanovništvo, vrtiće i škole te probudio zanimanje za ovo razdoblje nacionalne povijesti?

- Tko bi po vašem mišljenju bili ključni dionici u osnutku i funkcioniranju interpretacijskog centra i što bi bila čija uloga?
- Bi li i koju ulogu u osnivanju Interpretacijskog centra po Vašem mišljenju imao Muzej Hrvatskih arheoloških spomenika?

Prvi je intervju odrađen u knjižnici MHAS-a, u privatnom okruženju. Trajao je sat vremena te je, uz dopuštenje sudionika, bio snimljen zbog lakše obrade dobivenih podataka. Drugi intervju je odrađen u prostorijama JUUK „Zvonimir“. Trajao je nešto duže od prvog intervjua te je također sniman. Oba sudionika istraživanja su vrlo rado sudjelovala i otvoreno odgovarala na sva postavljena pitanja, a jednako otvoreno su i dijelili stavove i informacije koje pitanjima nisu bile obuhvaćene.

Cilj ovog istraživanja bio je analizirati stavove dvojice ispitanika u vezi sa turističkom ponudom i potrebom za izgradnjom interpretacijskog centra u Solinu te postoje li zajednički obrasci u njihovim percepcijama i prijedlozima.

Istraživanje se provelo ispitujući samo dvije osobe iz razloga što u gradu Solinu ima mnogo struja djelovanja, različitih organizacija te stavova. Ispitivanjem samo dviju osoba stavljen je fokus da se dublje istraže stavovi lokalnih aktera koji, iako subjektivni, mogu biti od velike važnosti ukoliko ikada dođe do provedbe projekta. Iako se stavovi dvojice ispitanika dublje analiziraju, ovakvo istraživanje je samo površinski obradilo pitanje turističke ponude te stanja iste u gradu Solinu.

U obradi podataka dobivenih intervjuima, korišteno je deduktivno tematsko kodiranje, koje je vođeno s 5 postavljenih istraživačkih pitanja kako bi se iz njih jednostavnije grupirale informacije koje su se spontano pojavile tijekom razgovora.

Analiza intervjua pokazala je jasne stavove ispitanika u nekoliko ključnih tema. Iako su u nekim aspektima odgovori varirali, oba sudionika su izrazila jasne stavove o zastupljenosti Starohrvatske povijesti u Solinu, turističkoj ponudi te izgradnji Centra.

Vođeno pitanjima, određene su sljedeće teme, dublje analizirane u nastavku.

Stav o zastupljenosti Starohrvatske povijesti u Solinu

Oba ispitanika u ovoj temi imaju negativan odgovor i stav. Smatraju da se u Solinu vrlo malo zna o Starohrvatskoj povijesti te da se nikada nije ni pokušalo dovoljno je valorizirati. Obojica smatraju da za postizanje bolje valorizacije, prvo lokalno stanovništvo

mora biti mnogo više upućeno u važnost postojanja takvih lokaliteta na području grada, a tek onda da se može razmišljati o turističkoj valorizaciji. Kroz ovu temu provlači se i druga, koji su oba ispitanika spomenula, bez da ih se na to navelo. Naime, obojica tvrde da je veliki problem valorizacije i interpretacije baštine taj, što se antika i rano srednjovjekovlje ne stavljaju u isti aspekt. Kustos iz muzeja MHAS naglašava kako Salona nikada nije prestala postojati, samo je izgubila na važnosti iz razloga što je palo Rimsko Carstvo. Gospodin iz JUUK-a također spominje neprekidnu povezanost antičke Salone i ranosrednjovjekovnog Solina te podržava stav kustosa da se jedno od drugoga ne smije odvajati već nadovezati. Dakle, isključivo dijeljenje Solina na dva povijesna razdoblja je krivo. Nažalost tu nailazi i drugi problem, koji spominje gospodin iz JUUK-a, a muzejski kustos tek usputno spominje, a taj je da postoji mnogo katastarskih i upravnih peripetija u Solinu koje onemogućuju valjanu valorizaciju i upravljanje Starohrvatskim lokalitetima. Naime, nijedan od lokaliteta nije samo u vlasništvu MHAS-a ili grada Solina, već se isprepliću općina Solin i Klis te mnogi privatni vlasnici zemljišta.

Značenje Centra za Solin i njegovu okolicu

Prvi ispitanik, muzejski kustos, čvrsto stoji pri svom stavu da prvo treba probuditi „kult“ hrvatskog kraljevstva među lokalnim stanovništvom, zatim u narodu, a tek onda širiti priču turistički. Smatra da su on i ustanova koju predstavlja podbacili u prezentaciji lokaliteta i njihove važnosti, ali da za to postoji više „krivaca“ i sudionika, koji izlaze van okvira Muzeja. Tvrđi da je najbliže buđenju svijesti o Hrvatskom kraljevstvu došla Hrvatska Radio Televizija kada je napravila serijal „Hrvatski kraljevi“ i da je tada trebalo iskoristiti tu buku koja se dogodila. Drugi ispitanik se u stavovima donekle slaže s kustosom, međutim manje je strog. Objašnjava da bi Centar svakako podigao svijest o nacionalnoj povijesti te zaintrigirao stanovnike grada da više saznaju o tome, ali i da bi svojim djelovanjem ljudi profitirali; uključile bi se razne udruge i organizacije koje bi svojim radom doprinijele kvaliteti i otvaranju Centra tako da široki krug ljudi od njega profitira – materijalno i intelektualno. Uz to i sami turistički aspekt dodaje na vrijednosti jer bi turisti koji pristižu imali priliku saznati nešto novo, što im vjerojatno dotad nije bilo spomenuto. U ovom segmentu se povezuje priča turističke ponude grada Solina. Naime, gospodin iz JUUK-a objašnjava da je ponuda zadovoljavajuća i „uredna“, ali da postoji mnogo mjesta za

napredak. Smatra da su, kada su se tek osmislile, neke od postojećih manifestacija bile izvrsne, međutim s vremenom su se „isprale“ i postale dosadne. Godinama se organiziraju na potpuno jednak način, s pokojim promjenama koje nisu autentične. Turističkoj ponudi treba osvježenje.

Privlačenje lokalnog stanovništva i djece školske i vrtićke dobi

Usko povezano s drugom temom, kustos kratko odgovara da je uvijek potrebno krenuti od najmlađih glava jer su one najznatiželjnije. Smatra da bi sve ustanove trebale provoditi više događaja u kojima djeca sudjeluju, jer djeca koja su počnu zanimati, roditeljima ne daju mira. Drugi ispitanik se zapravo s njim slaže. Govori o sudjelovanju Solinskih škola i vrtića u mnogim događanjima koje organizira grad tijekom cijele godine i da bi svakako bilo potrebno prilagoditi nekakav sadržaj djeci. Smatra da se u Solinu dogodio problem, naizgled nevjerojatan; na važnim funkcijama u gradu nisu mladi ljudi, dapače, ni ne žele biti. Tvrdi da Solinu pod hitno treba mladih i svježih ideja jer će tako uspjeti promijeniti razvoj događaja. Samim tim bi ovakav Centar imao veliki značaj, jer bi oko sebe privukao mlade ljude da njime upravljaju i da se trude valorizirati baštinu na nove načine. Mladi ljudi donose nove ideje pa bi tako privukli i druge mlade ljude, djecu, pa čak i naše stare, kaže gospodin iz JUUK-a. Postojanjem i djelovanjem mladih ljudi, može doći do inoviranja turističke ponude i stvaranja novog proizvoda. Tvrdi kako su Solinski turisti oni koji kratko stoje i pasivno sudjeluju (što prema ranijem istraživanju turističke ponude nije potpuno netočno) te bi postojanje Centra moglo promijeniti sastav gostiju koji dolaze. Govori kako bi možda mladi ljudi uspjeli dovesti arheološke entuzijaste i turiste koje zaista zanima kulturni turizam pa da zajedno grade novu ponudu.

Ključni dionici u djelovanju Centra

Gotovo jednoglasno obojica sudionika, bez da znaju međusobne odgovore, skoro isključivo tvrde da u Centru nitko ne bi trebao biti ključan osim onih koji se odluče za takav projekt. Gospodin iz JUUK-a to objašnjava na jednostavan način; u Solinu je glavno pitanje tko će čim upravljati, umjesto kako ćemo nešto revitalizirati i valorizirati. Iz tog razloga, trebalo bi sve „ključne“ dionike držati po strani, ali blizu jer su ipak potrebni. To su problemi političke prirode koji su teško rješivi, ali u idealnim uvjetima, kaže da bi dionici trebali biti

Grad Solin, Turistička zajednica, ustanova u kojoj on radi te oba splitska muzeja koja imaju lokalitete u Solinu. Kada bi se stvorio kvalitetan dijalog među svima navedenima, to bi bila krasna suradnja koja bi rezultirala dobrom organizacijom. Kustos s druge strane misli da je ključni dionik upravo MHAS, a da svi drugi mogu sudjelovati u manjem obimu i to uglavnom financijskom. Smatra da su to lokaliteti koji su od osnutka Muzeja bili pod njegovim upravljanjem i da su upravo oni ti koji bi trebali imati ključnu ulogu u pokretanju Centra. Donekle je i u pravu jer se upravo većina pronađenih predmeta nalazi upravo u Muzeju (oltarna pregrada iz Šuplje Crkve s poznatim prikazom krunidbe kralja Zvonimira, ulomak zabata s imenom kneza Trpimira te sarkofag kraljice Jelene), a zbog definicije interpretacijskog centra se u njemu ne bi nalazili. Time je odgovorio i na zadnje pitanje – MHAS mora imati glavnu ulogu – pomaganje u slaganju izložbe i postava, pomoć pri pronalasku relevantnih informacija, što je i razumljivo, kustos je i posvetio je radni vijek istraživanju tog područja. Gospodin iz JUUK-a druge strane nije toliko isključiv i izričit, ali slaže se da MHAS mora postojati u planiranju provedbe projekta upravo jer su kod njih obuhvaćeni ključni segmenti solinske Starohrvatske povijesti.

Cilj istraživanja je bio ispitati smatraju li ispitanici da postoji potreba za izgradnjom interpretacijskog centra u Solinu, unapređenju turističke ponude te postoje li zajednički obrasci u njihovim percepcijama i prijedlozima. Analiza intervjua pokazala je da oba ispitanika prepoznaju međusobno djelovanje lokalne zajednice i turističke ponude te koliko jedno utječe na drugo. Iako su im mišljenja različita, zbog struke, okoline i vlastitih stavova, slažu se da postoji stvarna potreba za izgradnjom Interpretacijskog centra u Solinu. Vidljivo je da, iako imaju vrlo različitu percepciju razvoja Centra i ponude, imaju zajedničke obrasce. Na osnovi dobivenih rezultata, jasno je da se treba provesti još dodatnih istraživanja i intervjua sa većim brojem ispitanika kako bi se dobila sveobuhvatnija slika o potrebama lokalne zajednice, turističke ponude, ali i turističke potražnje. Na kraju, ništa od navedenog nema smisla ako turistička potražnja smatra da imaju dovoljno sadržaja za svoje potrebe.

5.1.2. Ciljevi, aktivnosti i suradnici

Nakon provedenih intervjua, dobiven je uvid u kompleksnost ovog projekta, ne samo sa ove strane gledišta, već s političko – upravne strane. Unatoč tome, postoje jasne smjernice kako osmisliti dobar projekt te program kojim bi Centar funkcionirao. Ključno je postaviti jasne ciljeve i zadatke za njihovu provedbu, kako bi se moglo govoriti o istraživanju tržišta, ciljanih segmenata te aktivnostima koje će se odvijati u sklopu Interpretacijskog centra.

Ciljevi služe kao vodič za aktivnosti, usmjeravaju resurse i pomažu u ocjenjivanju uspjeha ustanove. Ključni razlozi za postavljanje ciljeva su jasno usmjeravanje i fokus, mjerenje uspjeha i performansi, motivacija i angažman zaposlenika, povećanje prepoznatljivosti proizvoda, a na kraju i povezivanje s lokalnom zajednicom. Definiranjem jasnog smjera kojim ustanova treba ići, postavljenjem prioriteta te razvojem strategije, omogućuje se provedba aktivnosti i donošenje odluka o tome gdje i kako usmjeravati vrijeme, energiju i resurse. S jasno postavljenim ciljevima, ustanova može pratiti svoj napredak, ali i uočiti područja za unapređenje što potiče kontinuirani razvoj i inoviranje.

Kratkoročni ciljevi za Interpretacijski centar u Solinu su uglavnom usmjereni na inoviranje turističke ponude, edukaciju lokalnog stanovništva, ali i stranih turista, usmjeravanje pažnje na daljnja arheološka istraživanja te izgradnju mreže suradnje. Obzirom da je sadržaj Interpretacijskog centra usko povezan s muzejskom djelatnosti Muzeja HAS, trebala bi se ostvariti suradnja, koja bi se nadalje mogla proširiti i na ostale muzeje koji se nalaze u središtima Starohrvatske povijesti. Teško je razmišljati o vremenskom okviru ostvarenja ciljeva, ali unutar prve godine dana rada Centra, moglo bi se vidjeti koliko je promijenjena turistička ponuda i kakav utjecaj ima na cjelokupni dojam turista o gradu Solinu.

Dugoročni cilj koji se može postaviti bi bio **uspostavljanje Solina kao nacionalno prepoznatljivog središta za očuvanje, istraživanje i promociju kulturne baštine.**

Kroz interpretacijski centar, Solin bi mogao postati prepoznat na nacionalnoj razini kao destinacija od iznimnog kulturnog i povijesnog značaja. Centar bi bio vodeća ustanova u za istraživanje kulturne baštine, s posebnim naglaskom na arheološka istraživanja ranosrednjovjekovnog Solina. To bi podrazumijevalo kontinuirano provođenje arheoloških

iskopavanja, istraživanja, te prezentaciju novih saznanja i otkrića. Poticao bi razvijanje edukativnih programa za sve uzraste te mjesto trajnog kulturnog razvoja. Na kraju, uključivao bi osiguranje operativne održivosti kroz inovativne pristupe u upravljanju, korištenju tehnologije u prezentaciji sadržaja i aktivno uključivanje lokalne zajednice u rad i promociju centra.

Kako bi se projekt inoviranja proveo kvalitetno, treba se osigurati kvalitetnim suradnicima, te tražiti podršku od raznih institucija koje bi potencijalno olakšale pokretanje takvog Centra i podizanje na prepoznatljivu razinu. U okviru suradnika, trebala bi postojati stručna podrška koja bi naravno bila Muzej HAS i Arheološki muzej u Splitu, ali i Ministarstvo kulture i medija. Zatim akademska podrška, fakulteti koji bi pomagali djelovanju Centra kroz arheološka i povijesna istraživanja, suradnje u obliku stručnih praksi i volontiranja. Privatni sektor i lokalne tvrtke, udruženja i kulturna društva koja bi imala priliku predstaviti i svoj rad kroz suradnju s Centrom, a naravno i prijeko potrebna financijska podrška, makar u samom početku, koja može biti lokalnog ili državnog karaktera.

Poseban naglasak se mora staviti na postojanje tvrtki za savjetovanje u kulturi te za dizajn, koje bi sigurno odigrale važnu ulogu u imidžu i identitetu Centra.

5.2. Opis interpretacijskog centra

U kontekstu inoviranja te inovacije, interpretacijski centar je za grad Solin **radikalna inovacija**. U Solinu ne postoji nijedna ustanova koja objedinjuje razdoblje starohrvatske povijesti na jednom mjestu, ali ni ustanova koja raspolaže ikakvom građom koja prikazuje bilo koji dio Solinske povijesti. Također, uvodi u Solin novinu, promjenu te transformira postojeće usluge i procese koji su već duboko etablirani u grad Solin.

Interpretacijski centar uvodi inovaciju u prezentaciji baštine jer, osim što to nije Muzej niti ima veze s muzejskom djelatnošću, na potpuno drugačiji način izvodi prezentaciju baštine koja se godinama interpretira jednako pa čak i statično. Centar bi stvorio potpuno novi proizvod i uslugu koji kombinira interaktivno iskustvo i edukaciju.

U fazi istraživanja tržišta, potrebno je krenuti upravo od Solina. Kao što je ranije spomenuto, Solin glasi za jedan od najmlađih gradova u Hrvatskoj, dakle puno je mladog kadra ljudi, a bili visoko obrazovani ili ne, svakako su sposobni pridonijeti ovakvoj inovaciji na razne načine: uključivanje putem raznih organizacija koje djeluju u gradu, a mogle bi biti od važnosti pri otvaranju Centra. Mlado, kompetentno i visokoobrazovano stanovništvo, može pripomoći u vidu istraživanja tržišta, kako doći do odgovora što potražnja želi i koliko će centar poboljšati stanje koje trenutno vlada u Solinu: pasivno promatranje kulturne baštine.

Rad interpretacijskog centra bi sigurno bio usko povezan s radom Turističke zajednice, dakle međusobno pomaganje, suradnja i dijeljenje informacija bilo bi ključno kako bi obje organizacije mogle kvalitetno izvršavati svoje zadatke, a zajednički uživati u rezultatima. Jednako tako, rad centra bio bi povezan i s Muzejem HAS u Splitu, gdje bi morala postojati suradnja, pa makar na razini s muzejskim pedagogom, kako bi se mogle organizirati zajedničke izložbe ili programi koji uključuju suradnju Centra i Muzeja.

5.2.1. Sadržaj interpretacijskog centra

Interpretacijski centar, prema svojoj definiciji, može biti otvorenog, zatvorenog tipa te kombinacija oba. Tijekom razmišljanja i razmatranja o izgledu, donesen je zaključak da ne može postojati sama zgrada s prikazom dijelova, ako ne postoji naputak gdje se ti dijelovi nalaze i mogu li se vidjeti. Obzirom da se radi o dijelovima koji su dio grada Solina, rješenje je bilo logično. S tim na umu, Interpretacijski centar „Starohrvatski Solin“ bio bi kombinirani tip.

Otvoreni dio interpretacijskog centra Starohrvatski Solin

U Solinu, kao što je ranije u tekstu navedeno, postoji nekoliko ključnih lokaliteta koji se povezuju sa starohrvatskim nasljeđem. To su Šuplja crkva, Gospin otok, Rižinice, crkva sv. Mariji u Gradini i crkva sv. Vida na Klisu.

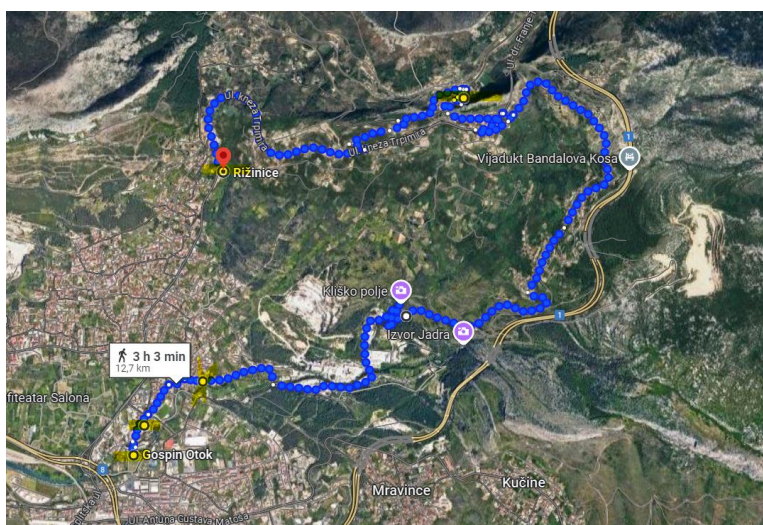
Otvoreni dio centra bi obuhvaćao upravo to. Stvaranje novih natpisa o lokalitetima koji bi se postavili u njihovoj neposrednoj blizini, s tekstom koji objašnjava zašto su važni za hrvatsku kraljevsku povijest. Na panelima bi se, uz tekst, nalazile slike arheoloških ostataka te QR kod koji bi posjetitelji mogli skenirati te dobiti opširniji opis lokaliteta. Obzirom da je po dio sa svakog arheološkog lokaliteta konzerviran u Muzeju Hrvatskih

arheoloških spomenika u Splitu, na QR kodu bi se nalazila i adresa Muzeja te gdje se u izložbenom prostoru nalazi (npr. Oltarna pregrada iz Šuplje crkve). Na dnu teksta bi se nalazile upute kako doći do sljedeće lokacije uz prikaz istoga na mapi.

Smjer staze bi imao upravo 5 točaka i izgledao bi ovako:

1. Gospin otok
2. Crkva sv. Marije u Gradini
3. Šuplja crkva
4. Crkva sv. Vida na Klisu
5. Rižinice.

Jedan dio staze, onaj koji spaja Solin i Klis (obzirom da se radi o dvije odvojene općine), prolazio bi kroz prosjek Mosora i Klisa, koji se u nekim povijesnim izvorima navodi kao Via Gabiniana, koja postoji još od ilirskog doba jer je spajala ilirske gradine koje su nastajale duž cijele mosorske padine prema Klisu i nadalje prema Sinju i ostalim mjestima dalmatinskog zaleđa.

Slika 7: Skica staze otvorenog dijela Interpretacijskog centra "Starohrvatski Solin"

Izvor: izrada autrice pomoću <https://www.google.com/maps> sadržaja⁴⁰

40

<https://www.google.com/maps/dir/Gospin+Otok,+21210,+Solin/Ri%C5%BEinice,+Ulica+kneza+Trpimira,+Solin/@43.5484316,16.4933444,4863m/data=!3m1!1e3!4m34!4m33!1m25!1m1!1s0x13355faa847275fd:0xc892b6e54657c122!2m2!1d16.4901765!2d43.5351964!3m4!1m2!1d16.491205!2d43.5372557!3s0x13355f00fa4dc295:0xf5b15e1efb50bc98!3m4!1m2!1d16.4968436!2d43.5403611!3s0x13355f05bd804a03:0x15c5b21>

Na slici je prikazano kako bi staza otprilike izgledala, a žutom bojom su označeni lokaliteti koji bi bili objašnjeni panelima sa tekstom, slikama te uputama za daljnju šetnju. Na stazi se nalaze i još dvije zanimljive lokacije, izvor rijeke Jadro te vrh brežuljka s pogledom na Kliško polje što pridonosi zanimljivosti ove staze, a sigurno i zanimanju za nju.

Zatvoreni dio interpretacijskog centra „Starohrvatski Solin“

Pri završetku šetnje, posjetitelji dolaze do zgrade Centra koji se nalazi uz lokalitet Rižinice. Naravno, kao i na svakom lokalitetu i tu bi se nalazio panel s objašnjenjem. Zgrada Centra bi se nalazila u neposrednoj blizini lokaliteta, a sadržavala bi izložbeni prostor u kojem bi se detaljnije moglo čuti o svim lokalitetima te njihovoj povijesti i kulturno-povijesnom značaju, a svaka tura bi bila vođena od strane stručne osobe.

Izložbeni prostor bi bio kombinacija replika nekih izložaka i slika s informacijama te multimedijalnog prostora u kojem bi se prikazivale igrane scene života u Solinu tog doba, a uz dopuštenje HRT-a i serijal Hrvatski kraljevi.

Također bi postojao dio zadužen za virtualnu stvarnost u kojem bi posjetitelji mogli vidjeti kako je, prema rekonstrukcijama, izgledao svaki od lokaliteta u vremenu u kojem je nastao s prikazom vladara koji su ključni za taj lokalitet. U dijelu virtualne stvarnosti postojale bi i naočale za mješovitu stvarnost gdje bi posjetitelji mogli vidjeti lokalitet Šuplja crkva, onakav kakav je danas s prikazom rekonstrukcije crkve Tako bi preko Gospinog otoka šetala kraljica Jelena, dok bi u Šupljoj crkvi bila prikazana krunidba kralja Zvonimira. Važno je napomenuti, da obzirom da se u interpretacijskim centrima pravilu ne nalaze izložbeni artefakti, postojala bi napomena gdje se oni mogu uživo vidjeti – upravo je zato ključna suradnja s Muzejom HAS u Splitu.

U dječjem kutku centra bi se nalazile slagalice, veličine prikladne svim uzrastima, sarkofaga kraljice Jelene, kako bi i djeca mogla baš kao i don Frane Bulić složiti važan natpis hrvatske povijesti. Dodatni sadržaj za djecu uključivao bi interaktivnu dvoranu s prikazom

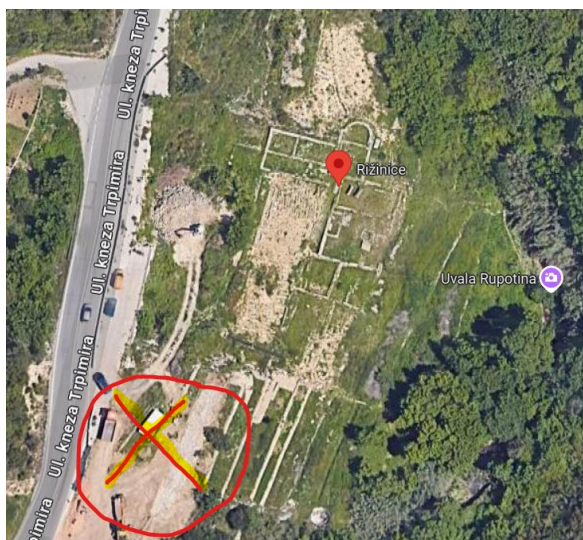
c77be49a3!3m4!1m2!1d16.5164945!2d43.5449515!3s0x13355f6ea8c2eda3:0xd2aa91423de3816a!3m4!1m2!1d16.5220794!2d43.5602299!3s0x13355f4fc37be383:0x306b35f4c1e56310!1m5!1m1!1s0x13355f22d7309941:0x87035973b2053e97!2m2!1d16.4988643!2d43.5550548!3e2!5m1!1e4?authuser=0&entry=tu&g_ep=EgoyMDI0MDgyMS4wIKXMDS0ASAFQAw%3D%3D

kraljice Jelene koja bi pričala priču o svom djelovanju. Po uzoru na posjetiteljski centar „Ivanina kuća bajke“, jedan dio bi bio osmišljen kao radionica za djecu i školarce koji bi posjećivali Centar.

Unutar centra bi se nalazila i multimedijalna dvorana koja bi služila za edukativni dio u smislu organizacije kongresa i seminara na temu starohrvatskog nasljeđa, koja bi okupljala znanstvenike iz tih područja i pozivala ih na dijeljenje znanja i informacija.

Redoslijed staze jest zamišljen tako da završava dolaskom do zgrade Centra, međutim jedno od drugog je odvojivo, a naravno i redoslijed može biti drugačiji – zgrada zatim šetnja.

U nastavku se nalazi slika koja prikazuje gdje bi se nalazila zgrada Centra uz lokalitet Rižinice.

Slika 8: Lokacija zgrade Centra uz lokalitet Rižinice

Izvor: prikaz autorice pomoću <https://www.google.com/maps> sadržaja⁴¹

Na slici je vidljivo da bi se Centar nalazio odmah uz lokalitet Rižinice, na mjestu koje je napravljeno kao odmaralište. Ova lokacija je vrlo atraktivna jer se s nje pruža pogled na Solin, a to je svakako posebnost jer se može vidjeti većina lokaliteta koju su posjetitelji ili već prošli šetnjom ili će tek proći.

41

https://www.google.com/maps/place/Ri%C5%BEinice/@43.5549525,16.4980885,152m/data=!3m1!1e3!4m6!3m5!1s0x13355f22d7309941:0x87035973b2053e97!8m2!3d43.5550548!4d16.4988643!16s%2Fg%2F11f014g4kq?entry=tту&g_ep=EgoyMDI0MDgyMS4wIKXMDSoASAFQAw%3D%3D

5.3.2. Financiranje interpretacijskog centra

Kada se priča o financiranju nečega, treba sagledati sve mogućnosti koje postoje. Krenuti u veliki projekt bez dobrog financijskog plana ili bez da se sazna koje mogućnosti postoje, veliki je poslovni rizik. Financiranje bi se moglo provesti kroz kombinaciju raznih izvora, uključujući javne i privatne fondove, europske fondove, donacije i partnerstva.

Ministarstvo kulture i medija osigurava sredstva za projekte od kulturnog nasljeđa. U 2023. godini se budžet za kulturu iz državnog proračun povećao za 37%, što je ogroman skok s obzirom da je prije taj iznos bio samo 0,56% proračuna. Problem koji se nameće s Ministarstvom jest taj što su, sredstva dobivena iz Operativnog programa Konkurentnost i kohezija, usmjerena na obnovu temeljne kulturne infrastrukture te dovršavanje već započetih projekata diljem zemlje.⁴²

Sredstva se mogu zatražiti i iz proračuna grada Solina, općine Solin i Splitsko-Dalmatinske županije. Prilikom prezentacije projekta, važno je naglasiti važnost i potrebu ovakvog Centra pa se može doći do sporazuma prilikom odvajanja određenog dijela proračuna za njegovu izgradnju. Po uzoru na ranije spomenuti posjetiteljski centar „Speleon“ čijem su otvaranju doprinijeli špiljarski entuzijasti, tako i arheološki entuzijasti, kojih nema mnogo, mogu pripomoći u otvaranju Centra. S druge strane, Centar može biti „produžena ruka“ MHAS-a kao što je interpretacijski centar Kninskog muzeja sastavni njegov dio.

U kontekstu financiranja izgradnje Centra, nikako se ne smiju preskočiti Europski fondovi. Posljednjih nekoliko godina svjedočimo tome da sve više projekata traže pomoć iz EU fondova i na taj način vrlo brzo dolaze do željenih sredstava. Europska Unija svojim programima daje na važnosti kulturno-povijesnom nasljeđu svih članica Unije. Program Konkurentnost i kohezija 2021.-2027. je ključni instrument Europske unije za financiranje projekata koji potiču gospodarski rast, smanjenje nejednakosti među regijama, te unaprjeđenje infrastrukturnih, socijalnih i ekoloških uvjeta u državama članicama. Program je dio šireg okvira kohezijske politike EU, koja ima za cilj smanjiti gospodarske i socijalne razlike među regijama unutar Europske unije.

⁴² <https://vlada.gov.hr/vijesti/obuljen-korzinek-proracun-za-kulturu-uvecan-37-posto-na-godisnjorazini/37582?lang=hr> (23.08.2024.)

Glavni ciljevi programa su jačanje gospodarstva ulaganjem u istraživanja i inovacije, promicanje energetske učinkovitosti, jačanje digitalne povezanosti, razvoj održive mobilnosti te promicanje socijalnog uključivanja, obrazovanja i cjeloživotnog učenja.⁴³

Ostale mogućnosti financiranja mogu proizaći iz javno-privatnih partnerstva, sponzorstva i donacija. Također postoji i nekoliko fondova za kulturu u Hrvatskoj koji bi mogli potpomoći svojim djelovanjem. Jedna od takvih je zaklada za kulturu „Kultura nova“. Ova zaklada je osnovana s osnovnom svrhom promicanja i razvoja civilnog društva u Republici Hrvatskoj na području suvremene kulture i umjetnosti te pruža stručnu i financijsku podršku programima organizacija civilnog društva u kulturi.⁴⁴

⁴³ <https://strukturnifondovi.hr/program-konkurentnost-i-kohezija-2021-2027/> (23.08.2024.)

⁴⁴ <https://kulturanova.hr/zaklada/o-nama#> (23.08.2024.)

Zaključak

Grad Solin ima bogatu povijest koja seže unazad nekoliko tisućljeća, od vremena kada je bio antička Salona, preko ranosrednjovjekovnog razdoblja kada je bio značajno središte hrvatskih vladara, do današnjeg dana. Unatoč tome, ne postoji nijedna muzejska kuća u Solinu, čak ni muzej grada koji mnogi gradovi u Hrvatskoj, pa i mnogo manji od Solina, kako površinom tako i kulturnom baštinom, imaju u ponudi. Obzirom da se povijest Solina dijeli na dvije velike cjeline, antiku i ranosrednjovjekovno razdoblje hrvatskih vladara, teško je tu količinu baštine objediniti u jednu ustanovu, pogotovo uzimajući u obzir ranije navedeni problem: dvije različite kuće grada Splita upravljaju svakom od njih.

Teško je upravljati lokalitetima koji su razdijeljeni i podijeljeni, a nalaze se u istoj sredini. Trenutno u Solinu ne postoji način kojim se može njima upravljati na dobrobit i zadovoljstvo svih dionika. Dodatni problem se stvara u upravljanju lokalitetima, od dvije muzejske kuće koje se susreću na tom području, nijedna zapravo nema ekskluzivan pristup istraživanju, već su lokaliteti javno dobro koje mogu istraživati i drugi znanstvenici iz područja arhitekture i povijesti umjetnosti. Zbog tog načina ophođenja, teško je odrediti tko je otkrio nešto važno i tko će time upravljati.

Razdoblje hrvatske povijesti nije dovoljno prezentirano niti o njemu ima previše podataka. To ne znači da se ne radi na njegovom otkrivanju, dapače, ali čini se kao da je ono stavljeno u sjenu nekih drugih razdoblja, ne tako slavni. Primjerice, još uvijek se ne zna zašto ne postoje službeni zapisi o kralju Tomislavu kao takvom, a bio je priznat od Svete stolice, tada izuzetno važne instance za svakog kralja i kraljevstvo.

Unatoč svim preprekama i negativnim pretpostavkama koje se nameću po pitanju starohrvatskih lokaliteta po Solinu, treba naglasiti rad Turističke zajednice i grada koji se neprestano trude poboljšati stanje koje vlada. Turistička zajednica je manifestacijama uspjela staviti naglasak i zanimanje na Salonu, koja je godinama bila tek ruševina uz brzu cestu, a danas se veoma dobro zna o kakvim i kojim ruševinama se radi. Grad i uprava se izuzetno trude oko mladih obitelji i ljudi koji su odlučili živjeti u gradu, da imaju sve što je potrebno za izgradnju obitelji i skladnog života. Grad se širi, ali još uvijek ostaje osjećaj male sredine.

Upravo iz tih razloga može postojati težnja za boljim. Ako postoje svi uvjeti, onda bi se postojeće snage mogle više angažirati za prezentaciju kulturno – povijesnih lokaliteta

koji su ostali pomalo zanemareni. Postojanjem interpretativnog centra koji se bavi pitanjem starohrvatske povijesti u Solinu, pokreće se priča o ostalim lokalitetima sa sličnom poviješću. Osim kulturno – povijesne valorizacije, došlo bi uvelike do procvata turističke ponude jer ponudu čini mnoštvo segmenata ujedinjenih u zajedničkom cilju. Sigurno bi priljevom novih posjetitelja došlo do potrebe otvaranja novih hotela, mali poduzetnici bi imali priliku pokazati svoje radove kroz razne suradnje, organizirale bi se nove manifestacije i Solin bi postao destinacija kulturnog turizma koja pruža pregršt različitih mogućnosti.

Vrijeme u kojem živimo je vrlo specifično. Za promjenu, potrebno je neprestano inovirati i razmišljati što novo se može uvesti ili napraviti kako bi bili drugačiji od drugih. Brzina kojom se stvari mijenjaju postaje prevelika i mnogi odustaju pod opterećenjem novog svijeta jer ga jednostavno ne mogu pratiti. U takvom ubrzanom svijetu i vremenu, važno je slijediti trendove koji se događaju i inovacije koje svakim danom nastaju, upravo kako bismo i sami mogli napraviti nešto novo. Inovacije igraju ključnu ulogu u diferencijaciji tržišta, proizvoda i usluga. Način na koji se one iskorištavaju uvelike govori o sposobnosti ljudskog faktora da se prilagodi novonastalim situacijama.

Ogroman potencijal koji grad Solin ima, otkriva se iz godine u godinu sve više. Brojke koje se s godinama povećavaju ukazuju na sve veći interes potražnje, ali i veću potrebu za razvoj ponude. Svojim izvrsnim prometnim položajem, smješten među dva turistička bisera Dalmacije, Trogira i Splita, Solin može biti puno više od prolazne i izletničke destinacije.

Daljnijim ulaganjem u razvoj te entuzijazmom koji već postoji unutar odgovornih organizacija u gradu i dobrom voljom, Solin može postati središte kulturnog turizma i polazišna točka za razvoj priče o starohrvatskoj povijesti.

Bibliografija

- Babić, I.; „Prostor između Trogira i Splita“, Muzej grada Trogira, Trogir, 1984.
- Buble, M., Buble, M.; *Poduzetništvo*, ASPIRA, visoka škola za menadžment i dizajn, Split, 2014
- Buntak K., Drožđek I., Čovran L.; *Upravljanje razvojem proizvoda*, Tehnički glasnik, Vol. 9 (1), 2015.
- Daglio, M.; Gerson D.; Kitchen H.; *Innovating the public sector*, OECD conference Paris, 2014.
- Dr. Katić, L.; „*Solin od VII.=XX. Stoljeća*“, posebni otisak iz „Priloga povijesti umjetnosti o Dalmaciji“, br. 9, 1955.
- Dyggve, E.; *Izabrani spisi*, Književni krug, Split, 1989.
- Đokić, I., Rašić, I., Slijepčević, S.; *Inovacije u javnom sektoru: jačanje otpornosti lokalnih i regionalnih jedinica u Hrvatskoj na krizu*, Ekonomska misao i praksa, vol. 32 (1), 2023
- Kirigin, B., Marin, E.; *Arheološki vodič po srednjoj Dalmaciji*, Logos, Split, 1989.
- Magaš N.; *Sustav za upravljanje inovacijama*, Zagreb, 2013
- Majić, D.; *Upravljanje inovacijama*, diplomski rad, Sveučilište u Splitu, Pomorski fakultet u Splitu, 2023.
- Marasović, T.: *Dalmatia praeromanica: Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji: 3. korpus arhitekture srednja Dalmacija, Split*, Književni krug Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika; Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Split-Zagreb, 2011.
- Miličević, K. et al.; *Strategija razvoja turizma grada Solina 2018.-2025.*, Institut za turizam, Zagreb, 2018.
- OECD; *Oslo manual; Guidelines for collecting and interpreting innovation data*, Zajednička publikacija OECD-a i Eurostata, 3. izdanje, Pariz, 2005.
- Pirc Barčić, Ai Motik, D. : *Inovacije i inovativnost u 'tradicionalnoj industriji - drvna industrija*, Drvna industrija: znanstveno-stručni časopis za pitanja drvne tehnologije, 64 (3), 2013.

- Piteša, A.; Marijanović, I.; Šarić, A.; Marasović, J.; *Arheološka mjesta i spomenici*, Starohrvatski Solin, Arheološki muzej Split, Split, 1992.
- Prester., J; *Menadžment inovacija*, Sinergija nakladništvo d.o.o., Zagreb, 2010.
- Rapanić, Ž.; *Solin – grad i spomenici*, Turistička zajednica grada Solina „Zvonimir, Solin“, Solin, 2000
- Rašić, K; *Inovacije-ključni čimbenik rasta i razvoja poduzeća i pokretačka snaga nacionalne ekonomije*, stručni završni rad, Veleučilište s pravom javnosti Baltazar, Zaprešić, 2019.
- Ratković Ayemir D.L. et al: *Priručnik za interpretaciju baštine*, ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika, Ljubljana 2020.
- Štrljić, A.; *Aktualno stanje i izazovi razvoja kulturnog turizma u gradu Solinu*, diplomski rad, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, Split, 2018.
- *tehnološkom razinom*, Doktorska disertacija, FMTU, Rijeka,, 2017.
- Vitezić. V.; *Inovacijski menadžment i efikasnost poduzeća s niskom i srednje niskom*

Internetski izvori

<https://baraceve-spilje.hr/>

<https://heritagemalta.mt/explore/fortress-builders-interpretation-centre/>

<https://kulturanova.hr/zaklada/o-nama#>

<https://muze.hr/projekti/kninska-tvrđava/>

<https://proleksis.lzmk.hr/49315/>

<https://solin-info.com/>

<https://strukturnifondovi.hr/program-konkurentnost-i-kohezija-2021-2027/>

<https://vlada.gov.hr/>

<https://www.google.com/maps>

<https://www.ivaninakucabajke.hr/hr/>

<https://www.lovevda.it/it/banca-dati/8/musei/valpeline/museo-della-fontina-e-centro-visitatori/1317>

<https://www.rotadoromanico.com/en/Monuments/interpretation-centre-of-the-romanesque/>

Popis ilustracija

Tablice

Tablica 1: prikaz objekata za smještaj u gradu Solinu	27
---	----

Grafikoni

Grafikoni 1: turistički dolasci i noćenja u gradu Solinu po godinama 2018.-2023.....	30
Grafikoni 2: odnos noćenja domaćih i stranih turista u Solinu u 2023. godini	31
Grafikoni 3: zemlje s najvećim udjelom u ukupnom broju ostvarenih noćenja u Solinu u 2023. godini	31
Grafikoni 4: turistički dolasci u gradu Solinu po mjesecima 2023. godine	32

Slike

Slika 1: Ostaci Šuplje crkve.....	18
Slika 2: Tlocrt Zvonimirove krunidbene crkve na ruševinama bazilike na istočnom groblju - E.D.	19
Slika 3: Odlomak s Trpimirove darovnice	20
Slika 4: Sarkofag kraljice Jelene, Muzej HAS	23
Slika 5: Interpretacijski centar Kninskog muzeja	38
Slika 6: interpretacijski centar The Romanesque.....	39
Slika 7: Skica staze otvorenog dijela Interpretacijskog centra "Starohrvatski Solin"	51
Slika 8: Lokacija zgrade Centra uz lokalitet Rižinice	53